

ADVIESRAPPORT

KRACHT VAN GENERATIES

Een verkennend onderzoek naar de intergenerationale praktijk en de toepassing daarvan binnen het maatschappelijke werkveld in Rotterdam.

De samenleving vergroent en vergrijsst in Rotterdam. LOKAAL en Pluspunt geven daarom gezamenlijk enkele verkennende aanbevelingen en kaders om passend te reageren op de gevolgen van deze demografische ontwikkelingen in de stad. Het advies is bedoeld als vertrekpunt voor de toekomstige inbedding van de intergenerationele praktijk in het diversiteitsbeleid van Rotterdam.

LOKAAL

INHOUDSOPGAVE

ADVIESRAPPORT KRACHT VAN GENERATIES

1	Inleiding	2
1.1	Aanleiding	2
1.2	Een groen en grijs 010	2
1.2	Aanzet voor toekomstig beleid	3
2	Een sociologische verkenning van generaties	5
2.1	Karl Mannheim: vader van de generaties	6
2.2	Generaties in nederland	8
3	Methodologische kaders voor intergenerationeel werken	15
3.1	'De buurt voor alle leeftijden' (Kees Penninx, 2003)	15
3.2	Lokaal sociaal beleid	17
3.2	Mates-project (Mainstreaming Intergenerational Solidarity, 2008)	21
4	Generaties en de actualiteit: waar hebben we het over?	24
4.1	Een positieve benadering voor de stad	24
4.2	Themabijeenkomsten	25
4.3	Uitkomsten themabijeenkomsten	25
4.3.1	Wonen & Wijken	26
4.3.2	Zorg	29
4.3.3	Werk	31
4.3.4	Nieuwe Technieken	34
4.3.5	Maatschappelijke en Politieke betrokkenheid	37
5	Conclusie	40
	Mede mogelijk gemaakt door	44
	Literatuurlijst	46
	Bijlagen	48
	Bijlage 1. Bevolkingssamenstelling en ontwikkeling	48
	Bijlage 2. Geëvalueerde intergenerationele projecten in nederland	53
	Bijlage 3. Internationale intergenerationele projecten	60

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Één van de belangrijke speerpunten van het huidige Rotterdamse college van B&W is; 'Ruimte geven aan talent'. Aandachtspunt in dit Burgerschapsbeleid is de gedachte dat van de grote diversiteit van Rotterdam een enorme kracht uit gaat. Wanneer deze 'kracht van het verschil' zo goed mogelijk wordt benut, profiteren zowel de mensen onderling als de stad als geheel daarvan. Ieder mens heeft immers zijn of haar unieke talenten. In het maatschappelijke debat wordt de definitie van diversiteit echter meestal vernauwd tot stereotypen van autochtoon en allochtoon. Een dergelijke focus op etniciteit en culturele achtergrond geeft de discussie omtrent diversiteit veelal een eenzijdig karakter. Dit terwijl diversiteit ook juist gaat over verschillende vormen van verscheidenheid, over bijvoorbeeld verschillen in overtuigingen, seksuele geaardheid, kennis, vaardigheden en leeftijd. Om het diversiteitsbeleid binnen het huidige Rotterdamse collegeprogramma aan nader onderzoek te onderwerpen heeft de dienst Jeugd, Onderwijs en Samenleving een verzoek neergelegd bij LOKAAL (*Kenniscentrum voor Politiek en Burgerparticipatie in Rotterdam*) en Pluspunt (*Expertisecentrum Seniorenparticipatie in Rotterdam*).

1.2 EEN GROEN EN GRIJS 010

Voor het project 'Kracht van Generaties' zijn de verschillende generaties die in Rotterdam met elkaar samenleven als uitgangspunt genomen. Het uitzonderlijke demografische verloop in de stad laat namelijk twee tegengestelde bewegingen zien: Rotterdam vergroent en vergriest tegelijkertijd. Verhoudingsgewijs gaan de groep jongeren (12-30 jaar), en met name de groep senioren (55+), het komende decennium een steeds groter percentage van de stedelijke bevolking uitmaken¹. Deze demografische ontwikkeling is uitzonderlijk wanneer je kijkt naar de landelijke trend in Nederland. Deze voorspelt dat in relatieve zin de groep jongeren in ons land de komende decennia juist kleiner wordt. De vergroening en vergrijzing van Rotterdam vormen de komende jaren een belangrijke uitdaging voor de stad. Uit diverse onderzoeken blijkt namelijk dat er grote verschillen bestaan tussen deze generaties op het gebied van leefstijl, opvattingen en gedrag. Er zijn succesvolle voorbeelden van bijvoorbeeld Amerikaanse commerciële organisaties, waar bewust beleid wordt opgesteld om jongeren en ouderen te stimuleren om elkaars kwaliteiten zoveel mogelijk te benutten². Echter, zowel nationaal als internationaal, lijken deze initiatieven nog weinig te gelden op maatschappelijk niveau. In een stad die durft, ligt de weg vrij om in het maatschappelijk werkveld op een verbindende manier te kijken naar de demografische uitdagingen van de toekomst. Met dit verkennende adviesrapport zetten LOKAAL en Pluspunt hiertoe een eerste stap in de goede richting.

---

¹ Zie bijlage 1 voor cijfers omtrent deze demografische ontwikkeling.

² Bontekoning, A., 'Generaties in Organisaties, een onderzoek naar generatieverschillen en de effecten daarvan op de ontwikkeling van organisaties (proefschrift)', (Amsterdam 2007).

Internationale context

De demografische ontwikkelingen in Rotterdam staan niet op zichzelf. Zoals gezegd krijgen we in geheel Nederland de komende jaren te maken met de uitdagingen van vergrijzing. Hiernaast zijn er in Europa maar ook elders in de wereld tal van andere landen die hiermee te maken hebben of krijgen. Wereldwijd groeit de leeftijdscategorie (60+) namelijk het hardst zo blijkt uit een onderzoek naar de samenstelling van de wereldbevolking dat in 2008 is uitgevoerd door de Verenigde Naties.³ Opvallend is wel dat deze trend van vergrijzing vrijwel altijd gepaard gaat met een ontgroening, ofwel het in relatieve zin kleiner worden van de groep jongeren in dat land. Dit wil dus zeggen dat gemiddeld genomen het percentage jongeren ten opzichte van de totale bevolking daalt terwijl het percentage senioren (55+) juist stijgt in vergelijking met het totaal. Naast Noordwest- en Oost Europa ziet ook Japan zich geconfronteerd met een bijzonder sterke vergrijzing van de bevolking. Volgens prognoses van het Japanse gezondheidsministerie is het inwonersaantal van dit land in 2060 zelfs met een kwart afgenomen⁴. Vanwege de sterke voelbaarheid van deze demografische ontwikkeling binnen haar grenzen heeft de Europese Unie besloten 2012 uit te roepen tot het Europese jaar van 'actief ouder worden' en intergenerationale solidariteit.

Het project 'Kracht van Generaties' is uiteraard allereerst gericht op het uitzonderlijke geval Rotterdam. Zoals eerder aangegeven voltrekt zich in Rotterdam de komende jaren parallel aan de vergrijzing, een vergroening van de stedelijke bevolking. Echter vanwege de internationale context zal het adviesrapport daarnaast ook aansluiten op de Europese agendering van de thema's intergenerationale diversiteit en solidariteit in 2012.

1.2 AANZET VOOR TOEKOMSTIG BELEID

Het verkennende adviesrapport dat u nu in handen heeft dient als aanzet voor de formulering van een visie en aanpak voor Rotterdamse politici, beleidsmakers, professionals, deelgemeenten en maatschappelijke organisaties op het gebied van intergenerationale diversiteit. Overigens biedt het plan ook voldoende kaders voor de opzet van intergenerationale projecten in de stad, omdat zoveel mogelijk rekening is gehouden met een praktische uitvoering. Om een zo genuanceerd mogelijk advies uit te brengen over intergenerationale diversiteit en daaraan gekoppeld de intergenerationale praktijk, zijn we als volgt te werk gegaan. Allereerst zijn we op basis van feiten en trends op zoek gegaan naar de belangrijkste onderzoeken ten aanzien van generaties in Nederland en hebben we bestaande projecten op dit vlak geïventariseerd. Vervolgens hebben we geïventariseerd in hoeverre intergenerationale diversiteit speelt binnen het maatschappelijke werkveld in Rotterdam. Op basis van een vijftal themabijeenkomsten hebben Rotterdammers en centrale spelers binnen het

³ Vertaling/bewerking redactie, 'VN-Bevolkingsprognose 2008', in: *Demos (Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut)*, jaargang 25, nummer 4, 2009, 9-10.

⁴ Claus, S., 'Vergrijzing is een ware ramp voor Japan', (Bron: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4496/Buitenland/article/detail/3155600/2012/02/04/Vergrijzing-is-een-ware-ramp-voor-Japan.dhtml>) 30-7-2012.

maatschappelijk werkveld aangegeven welke uitdagingen de demografische ontwikkelingen van vergroening en vergrijzing de komende jaren opleveren voor de stad. Hierbij werd ook direct een koppeling gemaakt met de eventuele oplossingen voor die uitdagingen. Bij elk van deze bijeenkomsten stond een maatschappelijk thema centraal waarbinnen de diversiteit van generaties een belangrijke rol speelt. De gekozen thema's zijn: Wonen & Wijken, Zorg, Werk, Nieuwe Technieken en Maatschappelijke & Politieke betrokkenheid. Wat betreft de eerste drie thema's zijn de tegenstellingen tussen de verschillende generaties het laatste jaar aanzienlijk groter geworden binnen het maatschappelijke debat. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de discussie over de toenemende zorgkosten, werkgelegenheid en verhoging van de AOW-leeftijd. Het thema Nieuwe Technieken is gekozen op basis van de belangrijke rol van nieuwe technologieën in onze samenleving, zaken waar oudere generaties in tegenstelling tot jongere generaties vaker moeite van ondervinden. Tot slot is het thema Maatschappelijke & Politieke betrokkenheid gekozen met het oog op het veranderende collegebeleid in Rotterdam. Hierin spelen vermindering van subsidies voor maatschappelijke projecten en een focus op actief burgerschap een belangrijke rol. Daarnaast is dit thema eveneens in lijn met LOKAAL's core business die zich in de basis richt op de relatie tussen burger en politiek.

2 EEN SOCIOLOGISCHE VERKENNING VAN GENERATIES

De basis voor het project 'Kracht van Generaties' is een literatuuronderzoek. Hoewel er tot op de dag van vandaag geen wetenschappelijk getoetste (sociologische) generatietheorie bestaat, geven de volgende hoofdstukken inzicht in de sociologische theorie. De uiteengezette theorieën zijn voornamelijk bedoeld ter ondersteuning van het denken in generaties en dagen de lezer uit om de theorie toe te passen op de Rotterdamse praktijk.

Intergenerationele diversiteit

In welk jaar bent u geboren? Hoe waren uw tienerjaren? Welke literatuur of welke muziek hebben een onuitwisbare indruk op u achtergelaten? Welke historische gebeurtenissen zijn van groot belang geweest voor de vorming van uw wereldbeeld? Wie is er bij u thuis (hoofdzakelijk) verantwoordelijk voor het huishouden, en wie voor de kostwinning? Welke rol speelt of speelde technologie in uw dagelijkse leven?

Eenieder zal op bovenstaande vragen andere antwoorden geven, ieder mens is immers uniek. Toch zullen uw antwoorden eerder overeenkomen met die van uw leeftijdsgenoten en zich eerder onderscheiden van de antwoorden die iemand geeft die dertig jaar ouder of jonger is dan uzelf. Mensen van uiteenlopende leeftijden verschillen op allerlei manieren van elkaar. Niet alleen omdat ze langer of minder lang geleefd hebben, maar ook omdat de maatschappelijke context anders was. Denk daarbij aan de heersende maatschappelijke idealen, politieke stromingen, economische situatie, religieuze overtuigingen, gebruiken, wetten, et cetera. Ondanks het feit dat ze momenteel in dezelfde maatschappelijke context leven, onderscheiden diverse leeftijdsgroepen zich dus van elkaar door uiteenlopende opvattingen en gedragingen. Zo is de jongste generatie in Nederland (ook wel Screenagers, generatie Y, generatie Einstein of Digitale generatie genoemd), geboren vanaf 1986, opgegroeid met grote technologische vooruitgang in de vorm van mobiele telefonie, computers en internet. Daardoor typeert het deze generatie bijvoorbeeld dat een aanzienlijk deel van hun sociale contacten zich afspelen in een digitale wereld. Hiermee onderscheidt deze groep zich van voorgaande generaties die in het onderhouden van hun sociale contacten nog beschikten over dergelijke technologieën. In sociologische zin wordt met de term 'generatie' dus een categorie mensen bedoeld die tot dezelfde leeftijdsgroep behoren en daardoor te maken hebben met gemeenschappelijke kenmerken die individuele verschillen kunnen overstijgen. Zodoende worden opvattingen en gedragingen van sociale groepen vaak verklaard vanuit het lidmaatschap van een generatie.

2.1 KARL MANNHEIM: VADER VAN DE GENERATIES

De Duits-Hongaarse socioloog Karl Mannheim (1893-1947) kan worden beschouwd als de eerste generatietheoreticus die binnen het begrip generatie sociale factoren een plaats gaf. Je zou zelfs kunnen stellen dat hij de laatste is geweest die kritisch op zoek is gegaan naar de essentie van wat een generatie nu precies is. Met deze benadering nam Mannheim afstand van de generatie als biologisch begrip, een benadering die aan het begin van de twintigste eeuw gebruikelijk was. In die biologische generatiebenadering stond de opvatting centraal dat een generatie ruwweg dertig jaar beslaat, de tijd die het duurt voordat een kind de status van volwassene bereikt.

Een generatievervanging vindt in deze visie dan ook iedere dertig jaar plaats. Deze biologische levenscyclus van de mens vond Mannheim in sociologisch opzicht echter niet voldoende interessant voor de invulling van het concept 'generatie'.

Om meer inzicht te krijgen in de structuur van het sociologische begrip generatie gaat Mannheim in zijn essay op zoek naar wat individuen verbindt in een generatie. Een generatie is namelijk geen 'concrete' groep, zoals een familie of een samenwerkingsverband, waarvan de onderlinge verbondenheid is gestoeld op verwantschap of bewuste en vrije wil.⁵ Als verschijningsvorm is de generatie dan ook eerder te vergelijken met de klassenindelingen in maatschappijen. Daarin behoren mensen tot een bepaalde sociale klasse op basis van heersende sociaaleconomische machtsverhoudingen. Met andere woorden mensen behoren niet afhankelijk van hun vrije wil of bewustzijn tot een generatie.

Drie verschillende niveaus

De publicatie waarin Mannheim zijn sociologische benadering van generaties uiteenzet is het essay getiteld '*Das Problem der Generationen*' uit 1928.⁶ In deze beschouwing onderscheidt Mannheim ten aanzien van het generatieconcept drie verschillende niveaus, namelijk generatielocatie, generatiesamenhang en generatie-eenheid. Deze worden onderstaand toegelicht.

1. Generatielocatie

Een generatielocatie is een verzameling van geboortecohorten die in dezelfde periode (bijv. 1970-1980) en binnen dezelfde sociaal-culturele ruimte (bijv. een land) zijn geboren. De 'generatielocatie' omhelst dus meer variabelen dan slechts leeftijd. Door hun gemeenschappelijke locatie vormen mensen uit hetzelfde cluster van geboortecohorten een potentiële generatie. Bijvoorbeeld de mensen die in Nederland zijn geboren in de periode 1941-1955 vormen in potentie een generatie. De mogelijkheid voor het ontstaan van een 'generatie' is hiermee echter nog geen werkelijkheid.

2. Generatiesamenhang

Op dit niveau gaat het om het bewustzijn tot een generatie te behoren. Hierbij zijn sociale factoren van essentieel belang. Er is sprake van een generatiesamenhang als geboortecohorten tijdens hun 'formatieve periode' bloot hebben gestaan aan dezelfde maatschappelijke veranderingen en zich op grond hiervan bewust worden een gemeenschappelijk lot te dragen.

⁵ Bontekoning, A., '*Generaties in Organisaties, een onderzoek naar generatieverschillen en de effecten daarvan op de ontwikkeling van organisaties (Proefschrift)*', (Amsterdam 2007) 61.

⁶ Mannheim, K., '*Das Problem der Generationen*', in: Idem, *Wissenssoziologie* (Berlijn 1964) 509-565.

De 'formatieve periode' behelst de periode waarin mensen van kind tot volwassene uitgroeien en omvat globaal genomen de periode van het vijftiende tot het vijfentwintigste levensjaar.

Mannheim ontleent deze notie over een 'formatieve periode' aan de these van Wilhelm Dilthey die daarmee dit idee introduceerde binnen de geesteswetenschappen. In navolging van Dilthey stelt Mannheim dat mensen gedurende deze periode het meest ontvankelijk zijn voor invloeden vanuit hun omgeving. Het zijn de indrukken die men in de 'formatieve periode' opdoet die het wereldbeeld en het referentiekader vormen voor de rest van het leven.⁷ De ervaringen uit deze periode hebben volgens Mannheim een blijvend effect op de verdere levensloop van individuen.

3. Generatie-eenheid

Mannheim benadrukt dat generatielieden, ook al zijn zij zich bewust van gedeelde omstandigheden, niet altijd op dezelfde manier reageren op, of dezelfde betekenis toekennen aan de gemeenschappelijke ervaringen opgedaan tijdens hun 'formatieve periode'. Een daadwerkelijke manifestatie van de 'generatiesamenhang' in onderscheidende sociale groepen of samenwerkingsverbanden maakt van de generatie een eenheid. Zo kunnen deze groepen als 'voorhoede' een gezamenlijk ontwikkelde visie op maatschappelijke gebeurtenissen bieden. Anderen kunnen deze visie dan weer zien als bevredigende betekenisgeving aan de voor hen kenmerkende sociaalhistorische werkelijkheid. In een periode van grote maatschappelijke beweging is de kans groter dat bepaalde groepen binnen een generatie een zogenaamde generatie-eenheid gaan vormen. Voorwaarde is daarbij wel dat de maatschappelijke beweging ook weer niet te groot is: een groep moet immers de kans krijgen een eigen kenmerkend reactiepatroon te ontwikkelen. Mocht de groep als 'voorhoede' er niet in slagen zich kenmerkend te onderscheiden dan zal men sneller de neiging hebben zich aan te sluiten bij oudere of jongere 'generatie-eenheden'.

Het laatste niveau van Mannheims concept geeft een generatie vaak een duidelijk gezicht mee. Het etiketteren van generaties op basis van een bepaalde generatie-eenheid kan leiden tot onterechte stereotyperingen van de generatie als geheel. Er kunnen binnen een generatie namelijk meerdere generatie-eenheden bestaan en niet iedereen zal zich met een of één generatie-eenheid identificeren. In het generatiesociologische discours verwijst een 'nieuwe generatie' dan ook voornamelijk naar het derde niveau van Mannheims generatiebegrip, de 'generatie-eenheid'.⁸ Het generatiesociologische discours oriënteert zich dus niet op een biologische definitie, op een vast tempo van opkomst en neergang van generaties. Generaties kunnen van verschillende lengte zijn, al naar gelang de sociaal-culturele context waarbinnen generaties zich vormen. Mannheim ziet het ontstaan van generaties dus als 'mogelijkheden' die slechts onder bepaalde omstandigheden werkelijkheid zouden worden. In zijn benadering van het fenomeen ziet Mannheim het ontstaan generaties dus niet als wetmatigheid.

---

⁷ Adriaansen, R.J., *Tussen ervaring en herinnering: generaties en geschiedschrijving (proefschrift)*, (Rotterdam 2006) 37.

⁸ Ester, P., Diepstraten, I. & Vinken, H., 'Generatiebesef in Nederland', in: Bode, Christina & Consoli, Luca (red.), *Oud en Jong; verschillende generaties in Nederland*, (Nijmegen 2010) 17.

2.2 GENERATIES IN NEDERLAND

Naast Mannheim hebben ook Nederlandse onderzoekers zich met het onderwerp generaties bezig gehouden. In dit hoofdstuk zullen twee toonaangevende publicaties over generaties in Nederland op beknopte wijze uiteen worden gezet. Door de publicatie van deze werken zijn de auteurs grotendeels verantwoordelijk voor de huidige stand van het onderzoek naar generaties in Nederland.

Henk Becker's 'Generaties en hun kansen' (1992)

Op basis van Mannheim's gedachtegoed over generaties introduceert socioloog Henk Becker begin jaren negentig een generatie-indeling van Nederland. In een in 1992 verschenen werk formuleert Becker een these van het ontstaan van een patroon van vier generaties. Hierbij wordt vooral het verschil in maatschappelijke kansen tussen de desbetreffende generaties benadrukt en onderzocht. Becker vond het patroon van generaties van belang omdat dit volgens hem verband hield met problemen in de samenleving als geheel.⁹ Het gebrek aan kansen binnen een samenleving kan leiden tot verspilling van talent, zo stelt hij. Opvallend is dat Becker de vorming van generaties als een wetmatigheid ziet. In zijn ogen ontstonden nieuwe generaties doordat clusters van geboortecohorten zich van eerdere clusters onderscheidden door andere kansen en 'formatieve' invloeden. Opeenvolgende cohorten in Nederland groeien volgens Becker onder dermate van elkaar verschillende historische omstandigheden op, dat zich enkele blijvend van elkaar verschillende generaties kunnen vormen. Zo stelt hij: 'een generatie bestaat uit een clustering van cohorten, die wordt gekenmerkt door een specifieke historische ligging en door gemeenschappelijke kenmerken op individueel niveau, zoals levenslopen, waardeoriëntaties en gedragspatronen en door gemeenschappelijke kenmerken op systeemniveau, zoals generationele cultuur en generationele organisaties'.¹⁰ Hieronder zal de generatie-indeling middels korte beschrijvingen van de generaties uiteen worden gezet.¹¹

De vooroorlogse generatie (geboren in de periode 1910-1930)

De Vooroorlogse generatie zag het levenslicht tussen 1910 en 1930. Hierdoor maakten zij de economische crisis van de jaren dertig, en de daaraan gekoppelde massale werkeloosheid, van dichtbij mee. Als gevolg van deze gebeurtenissen karakteriseert deze generatie zich door een conservatieve houding ten opzichte van werk en familie. Men was blij met wat men had. De leden van deze generatie zijn gesocialiseerd met nadruk op vertrouwen op jezelf en privacy. Over het algemeen zijn ze plichtsgetrouw, bescheiden, sober, spaarzaam en berustend. Het gezag van kerk, staat, maar ook van agent, dokter of directeur heeft ook een belangrijke betekenis in het leven van deze generatie. Vrouwen werden groot gebracht met de gedachte dat zij hun man moesten dienen en dat de zorg voor het huishouden en de kinderen hun voornaamste taak in het leven was. Het is ook deze generatie die de Tweede wereldoorlog als jongvolwassenen hebben meegemaakt. Toen de oorlog teneinde was heeft deze generatie met 'hard werken' zorg gedragen voor de wederopbouw van de Nederlandse maatschappij. Men koesterde namelijk de hoop op een betere samenleving. De leden van deze generatie zijn inmiddels hoogbejaard en hebben, door de ervaringen uit hun

⁹ Becker, H.A., 'Generaties en hun kansen', (Amsterdam 1992) 9.

¹⁰ Idem, 132.

¹¹ Spangenberg, F. & Lampert, M., 'De grenzeloze generatie; en de eeuwige jeugd van hun opvoeders', (Amsterdam 2009) 51-56.

'formatieve periode', een afkeer van sociale onrust en chaos. Door hun hoge leeftijd sterft de Vooroorlogse generatie geleidelijk uit en hebben zij maatschappelijk gezien nauwelijks nog een stem.

De stille generatie (geboren in de periode 1931-1940)

Na de ellende van de Tweede Wereldoorlog maakte deze generatie ook de mogelijkheden mee die ontstonden na het einde van de oorlog. Het leven in oorlogstijd heeft deze groep aan den lijve ondervonden. Zo weet deze generatie wat het is om te gaan met onzekerheid, schaarste en onderdrukking door de Duitse bezetter. Na de bevrijding van Nederland was 'hard werken' vereist om het land weer op te bouwen, deze generatie kenmerkt zich dan ook door een hoog arbeidsethos. Men vond snel werk en kon door het maken van carrière hoger op de maatschappelijke ladder komen. Het is dan ook deze generatie die het meeste profijt heeft gehad van de 'gouden jaren' (1955-1965), stukje bij beetje werd deze groep steeds welvarender. De materiële vooruitgang was, met Amerika als lichtend voorbeeld, enorm voor deze generatie. De introductie van een scala aan huishoudelijke apparaten zoals de stofzuiger, ijskasten en wasmachines zorgden er samen met instant voedingsmiddelen en andere gemakproducten voor dat het huishouden voor huisvrouwen eenvoudiger werd. Hierdoor gingen vrouwen meer dan voorheen participeren in het arbeidsproces. De aanvankelijk strakke scheiding tussen de man als kostwinner en de vrouw als hoedster van het gezin werd een stuk minder scherp. Ondanks alle vooruitgang bleef deze generatie 'stil' en gezagsgetrouw, alsof deze groep was lamgeslagen door dramatische jeugdervaringen en revolutionaire veranderingen. De 'spaarzame' leden van deze groep zijn vandaag de dag gepensioneerd en genieten van hun oude dag (voor zover hun pensioenvoorziening dit toelaat). Dit is ook de generatie die gedurende de jaren '80 politiek gezien de dienst uitmaakte met een harde, sceptische, pragmatische aanpak.

De protestgeneratie (ook wel Babyboomgeneratie)(geboren in de periode 1941-1955)

Deze generatie groeide op zonder armoede en massale werkeloosheid. Het welvaartsniveau was na de wederopbouw van Nederland immers in rap tempo gestegen. Over de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog werd nog veel gesproken alsmede over 'de Koude oorlog'; een conflict dat na de Tweede Wereldoorlog was ontstaan over de invloedssfeer van twee 'ideologisch' tegenovergestelde supermachten; het 'kapitalistische' Amerika en de 'communistische' Sovjet-Unie. Beide dogma's boden een uitweg voor de 'verzuilde' Nederlandse manier van leven. Voorheen was namelijk de maatschappelijke positie van de mensen bepalend voor de wijze waarop zij hun leven leidden. Nu had men ineens zelf een keuze om de eigen levensstijl te bepalen. Zaken als zelfontplooiing, burgerlijke ongehoorzaamheid, geestverruimende middelen en een vrije seksuele moraal zijn bepalend geweest voor het ontstaan van een dergelijke 'nieuwe' levensstijl. Een sluimerende ontevredenheid onder jongeren, gevoed door het jongerenprotest in Amerika tegen de oorlog in Vietnam, leidde in 1968 tot een protestgolf in heel West-Europa. Voor velen leken socialistische idealen een betere garantie voor vrijheid dan het liberale imperialistische machtsdenken uit de zogenaamde vrije wereld. In tegenstelling tot hun ouders stonden de leden van deze generatie veel meer autonoom en kritisch in het leven. Daarom eiste deze generatie een grotere mate van medezeggenschap. Maatschappijleer werd een vak, het idee ontstond dat iedereen recht had op een 'basisinkomen' en meer dan voorheen werden misdadigers gezien als 'slachtoffers' van de samenleving. Ondanks deze woelige maatschappelijke veranderingen bleef een meerderheid van deze 'protestgeneratie' behoudend ingesteld, protesteerde nauwelijks en ging niet mee in het protest

van haar voorhoede. Deze 'stille' meerderheid is echter een stuk minder bepalend geweest voor het beeld van de 'Babyboomgeneratie' dan de vrijgevochten protestgroep. Met deze generatie deed ook het ik-tijdperk zijn intrede, men had meer oog voor rechten dan plichten. Hierdoor was er sprake van een toenemende individualistische levenshouding. In de jaren zestig werd echter ook de kiem gelegd voor het 'postmaterialisme': geloof in solidariteit, emancipatie, duurzaamheid en het bewust werken aan een betere samenleving. Deze maatschappelijk betrokken generatie, die lange tijd het politieke, culturele en wetenschappelijke discours in Nederland hebben bepaald is met pensioen of gaat dat binnen enkele jaren.

De verloren generatie (ook wel generatie Nix)(geboren in de periode 1956-1970)

De stormachtige maatschappelijke herrie, veroorzaakt door de Babyboomgeneratie, zwakte stukje bij beetje af. De leden van deze protestgeneratie waren echter wel talrijk en bezette daardoor snel veel machtsposities binnen de Nederlandse samenleving. Dit was niet bepaald gunstig voor de arbeidsmarktpositie van de leden van de opvolgende generatie, die daardoor 'de verloren generatie' of 'generatie Nix' werden genoemd. Het zijn de leden van deze generatie die vandaag de dag topposities bekleden in het bedrijfsleven, de politiek en NGO's. Voordat dit zover was, kreeg deze generatie echter te maken met (jeugd-)werkeloosheid, snel stijgende huizenprijzen, het einde van de seksuele revolutie door het gevaar van aidsbesmetting en een toenemende angst voor de atoombom als gevolg van de wapenwedloop tussen de VS en de Sovjet-Unie. Door deze gebeurtenissen is de 'verloren generatie' individualistisch, realistisch, no-nonsense, flexibel en zelfredzaam. De leden van deze generatie delen waarden m.b.t. persoonlijke ontwikkeling en betekenisvol werk, zoals vrijwilligerswerk. Hoewel er geen tegenbeweging ontstond tegen de 'machtige' protestgeneratie kalfde met de komst van deze 'verloren generatie' tradities in Nederland verder af. Er kwam ruimte voor nieuwe oriëntaties die de basis legden voor komende generaties. De jeugdcultuur, die al bij de protestgeneratie opkwam, openbaarde zich via nieuwe idolen en de komst van MTV. Ook de kwaliteit van leven werd voor deze generatie belangrijk. Hiervoor was vrije tijd nodig die werd gevonden door verschillende deeltijdconstructies, zoals parttime, twee- of anderhalf verdienen. Over het algemeen steeg de levensstandaard met de komst van 'generatie Nix', deden de 'yuppies' hun intrede en door de invloed van de creatieve sector veranderde Nederland in een dienstverlenende samenleving. Achteraf bezien heeft deze generatie dan ook weinig 'verloren', zij verwierven op eigen wijze een positie die nu vindingrijk wordt uitgebouwd.

De pragmatische generatie (1971-1985)

De leden van de pragmatische generatie zijn doorgaans de kinderen van de protestgeneratie. Ze zijn opgevoed met prima voorzieningen, kregen gelijke kansen, een scala aan mogelijkheden, keuzevrijheid en aanmoediging van hun ouders. Tijdens de 'formatieve' periode van deze 'pragmatische' generatie kwam het zogenaamde onderhandelingshuishouden in de mode. Hierin stelde ouders zich niet langer 'boven', maar 'naast' hun kinderen op. Door hun ouders bevochten vrijheden moesten door deze generatie op de eerste plaats zinvol worden ingevuld. Het voornaamste doel van deze generatie is dan ook een grote mate van zelfontplooiing; je professionele carrière is daarbij wel van belang maar niet het belangrijkste; het ging ook om jezelf goed en trots voelen bij hetgeen je doet. Deze generatie heeft daardoor een andere, meer op ervarings- en belevingscultuur gerichte mentaliteit. Door de snelle technologische ontwikkelingen (internet, mobiele telefonie, fax, enz.), de opkomst van nieuwe mediakanalen (o.a. commerciële televisie) en goedkoper

wordende vliegtickets lag de wereld aan de voeten van deze generatie. De globalisering, het voortdurende proces van wereldwijde economische, politieke en culturele integratie, nam een sterke vlucht waardoor het ervaren en beleven van 'nieuwe' dingen aan belangstelling won. Deze pragmatische generatie is een overwegend zakelijke, ambitieuze, hardwerkende categorie van individuen die competitief zijn ingesteld. De leden van deze generatie zijn gestimuleerd voor zichzelf en de eigen belangen op te komen. Echter bij afwezigheid van stimulans of dwang kan dit ook leiden tot een grote mate van passiviteit, vandaar dat deze generatie ook wel gekscherend de 'patatgeneratie' wordt genoemd. Ondanks een sterk zelfbewustzijn hebben de leden van deze generatie moeite met de enorme keuzevrijheid die hen ten deel valt. Het maken van keuzes wordt daardoor vaak uitgesteld, bijvoorbeeld wanneer het gaat over moederschap, beroepskeuze of zelfstandig wonen. Door het herstel van de economische groei (trendbreuk +/- 1985) betreedt deze generatie een arbeidsmarkt die veel behoefte heeft aan jonge arbeidskrachten. De pragmatische generatie, die bijna tot wasdom is gekomen, had daardoor een veelbelovend vertrekpunt.

*De grenzeloze generatie (ook wel generatie Y genoemd)(geboren in de periode > 1986 tot heden)*¹²
De meeste leden van deze jongste generatie zitten in het midden van hun 'formatieve periode'. Ze groeiden op met de aanslagen op het WTC (9/11), de moorden op Fortuyn en Van Gogh, de oorlog in Irak en Afghanistan, de 'dotcombubble' en de mondiale economie die 24/7 doordraait. De constante media-aandacht voor dergelijke zaken alsmede voor de huidige krediet- en economische crisis drukken een stempel op deze grenzeloze generatie. De mobiele telefoon, de computer, smartphones en tablets zijn met hun constante toegang tot het wereldwijde web vast onderdeel geworden van ons dagelijks bestaan. We leven in een wereld waarin we worden gebombardeerd met een voortdurende stroom aan informatie vanuit alle windstreken. Door deze mogelijkheden weten de jongeren van deze generatie zich uitstekend een weg te banen op de digitale snelweg en zijn ze gewend aan andere culturen. Ze zoeken naar informatie, kijken filmpjes, communiceren met elkaar via sms, mail, Ping of Whatsapp en profileren zich via profielensites als Hyves en Facebook. Oudere generaties proberen op eigen wijze aan te sluiten bij deze ontwikkelingen. Deze generatie karakteriseert zich door een grote mate van zelfvertrouwen, een hang naar authenticiteit, creativiteit en flexibiliteit. De 'screenagers' zijn vertroeteld door hun ouders, kunnen moeilijk omgaan met kritiek, zijn gewend hun 'eigen' keuzes te maken en creëren een eigen leefwereld met zichzelf als middelpunt (generatie IK).

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog eisen jongeren in toenemende mate een dominante rol op in de maatschappij. Ze zijn steeds zelfstandiger en door hun zeggenschap in het 'onderhandelingshuishouden' zijn zij ook in commercieel opzicht steeds interessanter geworden. Door diverse partijen (verkopers, marketeers, journalisten, wetenschappers) is geprobeerd deze generatie te karakteriseren. Zo hebben de sociologen Frits Spangenberg en Martijn Lampert de naam 'grenzeloze' aan de jongste generatie toegekend omdat hun onderzoek uit 2009 uitwees dat 'grenzeloosheid' op diverse terreinen tot kernthema van deze generatie kon worden benoemd. Ook wordt de naam 'Screenagers' gebruikt omdat deze generatie de eerste is die met het scherm is groot geworden en vanaf kinds af aan het bekend is met het gebruik van computer en internet. Een andere naam die voor deze generatie wordt gebruikt is 'generatie Einstein' omdat ze als snel en

---

¹² Spangenberg, F. & Lampert, M., 'De grenzeloze generatie; en de eeuwige jeugd van hun opvoeders', (Amsterdam 2009) 56.

slim worden gezien. Er bestaan talloze onderzoeken naar, en karakterisering van, de jongste generatie. De bovenstaande beschrijving geeft de verschillende visies beknopt weer.

Alternatieve generatie-indeling van Nederland: Ester, Diepstraten en Vinken¹³

De sociologen Peter Ester, Isabelle Diepstraten en Henk Vinken hebben zich net als Henk Becker bezig gehouden met onderzoek naar het fenomeen generaties. In hun onderzoek hebben zij enkele kanttekeningen geplaatst bij Mannheim's generatietheorie en Becker's generatie-indeling van Nederland. Uit Mannheim's generatietheorie valt volgens hen af te leiden dat er een verschil is tussen generatie-effecten en andere 'tijds'-effecten. Persoonskenmerken kunnen immers wisselend zijn, dit hangt af van de levensfase waarin iemand zich bevindt of van belangrijke gebeurtenissen in de samenleving die alle generaties even hard raken. Generatie-effecten verwijzen volgens de auteurs naar stabiele opvattingen en (on)mogelijkheden van personen die op te vatten zijn als duurzame gevolgen van hun formatieve periode.

Dit neemt echter niet weg dat er wetenschappelijk gezien weinig harde bewijzen bestaan over de kaders van deze formatieve periode, zo betogen Ester, Diepstraten en Vinken. Eindigt deze periode nu als we vijftig jaar oud zijn of wordt dit steeds later nu we maatschappelijk gezien steeds langer 'jong' mogen/moeten zijn? Of worden de kaders van de formatieve periode steeds diffuser nu levensfasen minder van elkaar afgebakend zijn? En hoe zit het met individuele verschillen tussen de leden van een bepaalde generatie? Volgens Ester, Diepstraten en Vinken is ook Mannheim's begrip generatielocatie discutabel: zijn er wel zulke scherpe grenzen te trekken tussen historische perioden op grond waarvan we potentiële generaties kunnen traceren? Gelet op deze kanttekeningen hanteren Ester, Diepstraten en Vink in hun generatieonderzoek een beduidend minder scherp omschreven generatietypologie. Met eerder historisch en cultuursociologisch onderzoek als basis maakt het drietal echter op dat er veel voor te zeggen is om grofweg drie generaties te onderscheiden: de oorlogs-babyboom- en keuzegeneratie. Deze worden in het onderzoek van Ester, Diepstraten en Vinken als volgt omschreven:

De oorlogsgeneratie (geboren tussen 1910 en 1940)

De oudste leeftijdcohorten binnen deze generatie werden in hun kinderjaren geconfronteerd met de crisis en de enorme werkloosheid van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor had deze generatie zeer beperkte levenskansen die later amper goed te maken bleken. De crisis- en oorlogservaring hebben ook de waarden van deze leeftijdcohorten getekend: gericht op financiële zekerheid, een hoog arbeidsethos, afkeer van politiek extremisme en het beklemtonen van soberheid, zuinigheid en trouw aan orde en gezag. De jongere leeftijdcohorten binnen deze generatie kenden hun formatieve jaren gedurende de naoorlogse wederopbouwperiode, gevolgd door een tijd van hoogconjunctuur in de tweede helft van de jaren vijftig. Deze cohorten hebben kunnen profiteren van ruimere onderwijskansen en traden toe tot de arbeidsmarkt toen de vraag naar arbeid bijzonder groot was. Hierdoor hebben de jongere cohorten gunstiger levenskansen gehad dan hun oudere generatiegenoten, waardoor zij ook in de latere levensloop beter af waren. Door het opgroeien tijdens de wederopbouw van Nederland staan ook voor de jongere cohorten waardeoriëntaties centraal die vergelijkbaar zijn met de waarden van de oudere cohorten binnen deze generatie.

---

¹³ Ester, P., Diepstraten, I. & Vinken, H., 'Generatiebesef in Nederland', in: Bode, Christina & Consoli, Luca (red.), 'Oud en Jong; verschillende generaties in Nederland', (Nijmegen 2010) 12-31.

De babyboomgeneratie (geboren tussen 1940 en 1960)

De leden van deze generatie groeiden op in een periode van grote welvaart tijdens de jaren zestig en begin jaren zeventig. Hierdoor beschikten ze over relatief gunstige levenskansen. Door een beduidend ander waardepatroon onderscheidt de babyboomgeneratie zich van de oorlogsgeneratie.

Dat waardepatroon is vooral terug te voeren op de processen van ontzuiling en secularisering.

De economische modernisering leidde daarnaast tot een roep om steeds hoger opgeleide arbeidskrachten. Het was de babyboomgeneratie die als eerste generatie massaal deelnam aan het hoger onderwijs en daardoor ook een veel langere tijd op school doorbracht. Deze langere periode op school betekende uitstel van het op zich nemen van volwassen verantwoordelijkheden. Dit bood de jeugd van de jaren zestig een tijd van vrijheid waarin men naar hartenlust kon experimenteren.

De hoge mate van welvaart en de opkomst van de Anglo-Amerikaanse consumptiecultuur, die ook sterk op jongeren was gericht, bood jongeren ook de mogelijkheden en instrumenten om te experimenteren. Deze ontwikkelingen maakten dat de babyboomgeneratie zich niet meer kon herkennen in het traditionele, burgerlijke waardepatroon van de haar voorafgaande oorlogsgeneratie. De babyboomgeneratie benadrukt waarden als zelfontplooiing, democratisering, gelijkheid van macht en inkomen, individuele vrijheid en politiek engagement.

De keuzegeneratie (geboren > 1960)

De jongste generatie groeide op in de jaren tachtig en negentig en wordt door Ester, Diepstraten en Vink getypeerd als de keuzegeneratie. De naam wordt door het drietal ontleend aan hun waarneming dat vooral sinds het begin van de jaren tachtig van jongeren verwacht wordt dat ze hun levensloop op hun eigen manier, volgens eigen keuzes, onder eigen verantwoordelijkheid en zelfregie invullen.

De leden van de keuzegeneratie zijn continu verwickeld in het zelfgestuurd vormgeven van de eigen biografie en het flexibel inspelen op de kansen die de omgeving biedt. Leren en leven zijn bij deze generatie dan ook onlosmakelijk met elkaar verbonden. Onzekerheid en risico vormen hierbij de keerzijde van de medaille: men wordt geacht keuzes te maken uit steeds méér, maar minder eenduidige alternatieven. De generatie-eenheid binnen deze generatie zou niet zozeer als politieke voorhoede te typeren zijn, maar als leerelite die experimenteert met nieuwe leer- en werkculturen als het antwoord op hedendaagse ontwikkelingen. Mogelijk is hierbij onderscheidt te maken tussen de jongere en oudere cohorten binnen deze generatie. De oudste cohorten groeiden op in het economisch zware weer van de jaren tachtig en worden in de generatietypering ook wel als de 'verloren' generatie aangeduid. De jongste cohorten van de keuzegeneratie zijn de eersten die opgroeiden met ICT en met ouders die aan de basis stonden van de naoorlogse zelfontplooiingideologie.

De generatie-indeling van Nederland in perspectief

Bovenstaande generatie-indelingen van zowel Becker als van Ester, Diepstraten en Vinken worden in dit adviesplan zeker niet gepresenteerd als zijnde wetmatigheden. LOKAAL en Pluspunt hebben deze generatie-indelingen meer opgenomen om het denken in termen van verschillende generaties in Nederland, en meer specifiek binnen het maatschappelijke werkveld in Rotterdam te stimuleren. Becker adresseert zelf de betrekkelijkheid van zijn generatie-indeling wanneer hij wijst op de verschillen binnen generaties, zoals levensloopverschillen tussen mannen en vrouwen en tussen mensen uit verschillende sociale klassen.¹⁴ Daarnaast bekritiseren Ester, Vinken en Diepstraten Becker omdat deze in zijn generatie-indeling van Nederland bijzonder weinig oog zou hebben voor generatieverschillen bij groepen met een niet-Nederlandse cultuur en achtergrond. Echter wanneer dergelijke culturele, etnische en andere verschillen buiten beschouwing worden gelaten blijkt uit een onderzoek van dezelfde Ester, Vinken en Diepstraten wel dat het besef te behoren tot een bepaalde generatie bij autochtone Nederlanders zeer sterk ontwikkeld is.¹⁵ Driekwart van de ondervraagde Nederlanders in het onderzoek ziet zichzelf als behorend tot zijn generatie.

Een dergelijk besef is wel het sterkst ontwikkeld bij de oudere generaties. In hetzelfde onderzoek vonden de auteurs aanwijzingen voor het feit dat generaties in Nederland mild denken over elkaar. Er lijkt een breed aanvaardde norm te bestaan, dwars door alle generaties heen dat jong en oud elkaar dienen te respecteren, elkaar de ruimte moeten laten en door samenwerking verder moeten zien te komen. Het bestaan van een sterk generatiebesef en gevoelens van solidariteit tussen de generaties is een duidelijke indicatie dat er in Nederland wel degelijk een voedingsbodem is voor de intergenerationele praktijk als integraal onderdeel van diversiteitsbeleid in Rotterdam. Daarbij dient overigens wel rekening gehouden te worden met het feit dat bijna de helft van de Rotterdamse bevolking een niet-Nederlandse achtergrond heeft.¹⁶ Ondanks het adviesrapport over generaties dat nu voor u ligt is het altijd belangrijk om te beseffen dat diversiteit naast verschillen in leeftijd altijd meerdere aspecten omvat.

¹⁴ Penninx, Kees, *'De stad van alle leeftijden. Een intergenerationele kijk op lokaal sociaal beleid'*, (Utrecht 2003) 64-66

¹⁵ Diepstraten, Ester en Vinken, *'Mijn generatie. Zelfbeelden, jeugdervaringen en lotgevallen van generaties in de twintigste eeuw'*, (Tilburg 1998).

¹⁶ http://www.rotterdam.nl/COS/publicaties/Vanaf%202005/11-3435_4.Bevolkingmonitor%20Rotterdam%202011,%204e%20kwartaal.pdf, (18-9-2012).

3 METHODOLOGISCHE KADERS VOOR INTERGENERATIONEEL WERKEN

In dit hoofdstuk komen twee methodologische benaderingen van intergenerationeel werken aan bod. Hiermee willen LOKAAL en Pluspunt een theoretisch kader schetsen voor de toepassing van de intergenerationele praktijk in Rotterdam. Allereerst komt de methodologie van een nationaal stimuleringsprogramma 'De buurt voor alle leeftijden' aan bod waarna we vervolgens zullen kijken naar een meer internationale methodologische benadering van de intergenerationele praktijk vanuit het Europese MATES-project.

3.1 'DE BUURT VOOR ALLE LEEFTIJDEN' (KEES PENNINX, 2003)

Het Nederlandse Instituut voor Zorg en Welzijn heeft in de periode 2000-2003 het nationale stimuleringsprogramma 'De buurt voor alle leeftijden' opgezet. In dit stimuleringsprogramma heeft het NIZW methodieken ontwikkeld die de samenwerking tussen de generaties bevorderen met het oog op leefbaarheid, veiligheid en vooral sociale cohesie in de woonomgeving. Auteur Kees Penninx heeft deze methodieken vervolgens gebundeld in het boek 'De stad van alle leeftijden, een intergenerationele kijk op lokaal sociaal beleid' dat in 2003 is gepubliceerd. Met deze publicatie heeft Penninx een basis gelegd die als vertrekpunt kan dienen voor de toepassing van de intergenerationele praktijk binnen het maatschappelijke werkveld op lokale schaal in Nederland. Omdat 'De stad van alle leeftijden' in Nederland één van de meest omvangrijke studies naar de toepassing van de intergenerationele praktijk op lokale schaal is, nemen we deze mee in dit adviesplan als methodologisch kader voor de praktische toepassing en uitvoering van intergenerationele projecten in Rotterdam.

In 'De stad van alle leeftijden' wordt er een drietal basisthema's geschetst voor intergenerationeel werken in Nederland.¹⁷ Hieronder volgt een overzicht van deze basisthema's met daarbij een korte omschrijving wat er nu precies met de thema's wordt bedoeld.

1. **Kwaliteiten:**

Inzet van jong en oud stimuleren bij nieuwe vormen van onderlinge hulp- en dienstverlening of dienstverlening ten behoeve van derden.

2. **Normen:**

Jong en oud aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid en competenties inzake het omgaan met samenlevingsconflicten.

3. **Ruimte:**

Jong en oud stimuleren tot gezamenlijke belangenbehartiging en samenwerking.

---

¹⁷ Penninx, Kees, 'De stad van alle leeftijden. Een intergenerationele kijk op lokaal sociaal beleid', (Utrecht 2003) 14-15

Bovenstaande thema's sluiten aan op één van de belangrijke speerpunten van de intergenerationele aanpak in Nederland, namelijk de versterking van het zelfstandig probleemoplossend vermogen in conflictueuze situaties tussen jong en oud. Ook wordt belang gehecht aan het leren benoemen van gezamenlijke belangen, om deze vervolgens eenduidig onder de aandacht te brengen van maatschappelijke organisaties. Samen met initiatieven die zich vooral richten op wederzijdse hulp- en dienstverlening vormen zij het palet van intergenerationele mogelijkheden en invalshoeken waaruit gemeenten, maatschappelijke instellingen en bewoners een passende mix kunnen samenstellen. Daarbij overigens gelet op de potenties en problemen van de desbetreffende wijk met al zijn bewoners en voorzieningen.

In het Nederlandse stimuleringsprogramma 'De buurt voor alle leeftijden' is ervoor gekozen om de mogelijkheden voor intergenerationeel werken te benutten voor de wens van gemeenten om op lokaal niveau de sociale samenhang tussen bevolkingsgroepen te bevorderen. Warme vriendschappen en sociale steun tussen mensen van verschillende leeftijden zijn mooi, maar niet altijd haalbaar. In Nederland zet het sociale beleid zich dan ook in op empathie, op het vermogen van mensen om zich in te leven in anderen, zelfs wanneer zij anders denken of doen. Het teweeg brengen van een dergelijke empathie tussen bevolkingsgroepen is vaak al moeilijk genoeg. Het volgen van deze aanpak betekent onder meer dat vooroordelen over jongeren en ouderen worden tegengegaan door persoonlijke contacten, van mens tot mens. De inzichten uit de samenlevingsopbouw komen hier goed van pas: kleine successen vieren, rolmodellen in het zonnetje zetten, netwerken ontwikkelen en tegelijkertijd oppassen voor torenhoge ambities.

Tijdens het stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden' hebben de onderzoekers een drietal ambitieniveau's van intergenerationeel werken op lokale schaal in Nederland kunnen onderscheiden. Te weten:

1. Elkaar ontmoeten
2. Elkaar beter leren kennen
3. Elkaar wederkerig beïnvloeden

De eerder genoemde basisthema's intergenerationeel werken bieden samen met bovenstaande ambitieniveau's een houvast voor de toepassing van intergenerationele activiteiten op lokale schaal. Afhankelijk van situaties in buurt of wijk kunnen gemeenten, maatschappelijke instellingen en bewoners inzetten op één of meerdere basisthema's en daarbij vervolgens het ambitieniveau vaststellen.

3.2 LOKAAL SOCIAAL BELEID

Intergenerationele projecten, zoals opgenomen in de bijlagen van dit rapport, kunnen een passend de ontmoeting tussen verschillende generaties, tussen jong en oud. Echter zoals een auto niet vooruit komt zonder een degelijke infrastructuur, komen intergenerationele projecten niet vooruit als daarvoor een ondersteunend beleidskader ontbreekt. Vaak zijn er binnen de maatschappelijke sector projecten die na een korte projectperiode weer naar de achtergrond verdwijnen. Om tegen te gaan dat intergenerationele projecten in Rotterdam hetzelfde lot zijn beschoren, proberen we hier de intergenerationele praktijk even kort te plaatsen in de context van het lokale sociale beleid in Nederland. Uit het onderzoek van het stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden' blijkt namelijk dat het sociale beleid van Nederlandse gemeenten een geschikt kader blijkt te bieden voor de intergenerationele praktijk. Niet alleen sluit deze praktijk meestal goed aan bij de doelstellingen van dergelijk beleid, even belangrijk is dat er op dit beleidsterrein veel ervaring is opgedaan met vernieuwing vanuit een sectoroverstijgend perspectief.¹⁸

Binnen het lokale sociale beleid in Nederland is het stimuleren van verbindingen tussen bevolkingsgroepen die elkaar uit het oog dreigen te verliezen een belangrijk punt van aandacht. Veel gemeenten denken daarbij al snel in de eerste plaats aan de verhoudingen tussen verschillende culturen. Logisch wanneer je bedenkt dat in 2011 de Rotterdamse bevolking bestond uit 166 verschillende nationaliteiten.¹⁹ In verschillende proefprojecten uit het stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden' is gebleken dat intergenerationele projecten ook mensen van verschillende culturen met elkaar in contact kunnen brengen. Door beide invalshoeken – zowel culturen als generaties – in hun onderlinge samenhang te analyseren, kan het lokale sociale beleid recht doen aan de grote diversiteit in de bevolking van Rotterdam. De intergenerationele praktijk brengt namelijk zowel doelgroepenbeleid als gebiedsgericht beleid samen hetgeen een uitdaging is van deze tijd.

Dit adviesrapport 'Kracht van Generaties', en de uiteenzetting van de methodologie voortkomend uit het nationaal stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden', is bedoeld als een handvat voor gemeenten, maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties om intergenerationeel denken een vaste plek te geven in de ontwikkeling van sociaal beleid. Het gaat LOKAAL en Pluspunt erom dat daarin de factor leeftijd, ofwel het samenleven van mensen van verschillende generaties daarbij integraal als aandachtspunt wordt meegenomen. Niet de afzonderlijke projecten en initiatieven rondom intergenerationeel werken, maar de inbedding van deze benadering in het lokale sociale beleid moet de doelstelling zijn. Twee begrippen staan daarbij centraal, namelijk positieve interactie en toegankelijkheid. Positieve interactie, ofwel de ontmoeting tussen de verschillende generaties, is gericht op het stimuleren van inleving in en solidariteit met andere leeftijdsgroepen. Toegankelijkheid van de openbare ruimte en van publieke voorzieningen is hiervoor een

¹⁸ Idem. 18-22

¹⁹ <http://www.rotterdam.nl/COS/standaardtabellen/demografie/D05%20Bevolking%20Rotterdam%20naar%20land%20van%20nationaliteit,%20op%201-1-2000-2011.pdf>, (9-10- 2012).

voorwaarde.²⁰ De hierboven omschreven begrippen zijn de pijlers van intergenerationeel lokaal sociaal beleid ter bestrijding van anonimiteit, onveiligheid en sociaal isolement.

1. **Solidariteit door positieve interactie**

Het is in de ontmoeting tussen de verschillende generaties waar aanknopingspunten liggen voor empathie, het vermogen van iemand van een bepaalde generatie om zich in te kunnen leven in de situatie van andere leeftijdsgroepen. Dit is de voorwaarde die van belang is voor sociale cohesie van een samenleving in een stad, dorp, wijk of buurt. Om het draagvlak van solidariteit tussen generaties te waarborgen zijn informele verbanden van belang. Hiervoor is stimulerend ontmoetingsbeleid nodig waarmee de verantwoordelijkheid van generaties voor elkaar in meerdere sociale verbanden vorm kan krijgen.

2. **Autonomie door toegankelijkheid**

De verschillende generaties, zowel de jongeren als de ouderen, moeten op een gelijkwaardige manier toegang hebben tot de openbare ruimte en publieke voorzieningen in een stad, buurt of wijk. Hoewel bijvoorbeeld kinderen en senioren de openbare ruimte intensief gebruiken, klinkt hun stem vaak weinig door in het beleid aangaande herinrichting van de openbare ruimte, inrichting van scholen, opvangvoorzieningen, enzovoorts.

Het zou een te rooskleurige gedachte zijn om te denken dat de ontmoeting tussen verschillende generaties altijd vlekkeloos verloopt. De praktijk leert dat het een kwestie van vallen en opstaan is. Weten wat je wilt is in feite het belangrijkste, welke acties kies je en waarom? Om het tweetal eerder genoemde pijlers uit te werken, hebben de onderzoekers van het nationaal stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden' tien uitgangspunten geformuleerd voor intergenerationeel lokaal sociaal beleid. Deze tien uitgangspunten kunnen de gemeente, maatschappelijke organisaties en bewoners hanteren als hulpmiddel voor de ontwikkeling, uitvoering en toetsing van intergenerationeel lokaal sociaal beleid in Rotterdam. In de tien uitgangspunten worden criteria geformuleerd waaraan dergelijk beleid moet voldoen om de eerder genoemde beleidspijlers van positieve interactie en toegankelijkheid meer permanent te kunnen versterken. Hieronder zullen de tien uitgangspunten voor lokaal sociaal beleid kort uiteen worden gezet en toegelicht.

Deze uiteenzetting van het methodische kader dat is voortgekomen uit het nationale stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden' is bedoeld voor bestuurders, ambtenaren van Nederlandse gemeenten en beleidsmakers en stafmedewerkers en projectleiders van maatschappelijke organisaties in de sociale sector. Daarnaast zullen kinderwerkers, jongerenwerkers, ouderenwerkers, sociaal-cultureel werkers, opbouwwerkers en andere professionals die uitvoerende en beleidsmatige taken combineren veel nuttige informatie en handvaten kunnen vinden in de uiteenzetting van het methodisch kader in dit hoofdstuk.

²⁰ Penninx, Kees, 'De stad van alle leeftijden. Een intergenerationele kijk op lokaal sociaal beleid', (Utrecht 2003) 18-22

Uitgangspunten lokaal sociaal beleid:

1. Kwaliteit van sociale verhoudingen verbeteren

Intergenerationeel beleid is erop gericht de sociale verhoudingen tussen mensen van verschillende generaties te verbeteren. In het dagelijks leven lijken zij soms lijnrecht tegenover elkaar te staan. Wanneer dit het geval is, is het op die momenten van belang om de situatie samen met de mensen van verschillende generaties te ontrafelen en na te gaan hoe de onderlinge verhoudingen verbeterd kunnen worden.

2. Empathie tussen bevolkingsgroepen stimuleren

Mensen van verschillende generaties hebben verschillende verhalen, verschillende kennisgebieden, verschillende maatschappelijke ervaringen en contacten. Door deze verschillende vormen van sociaal en cultureel kapitaal met elkaar samen te brengen rondom gemeenschappelijke doelen en belangen in het dagelijkse leven, ontstaan ontmoetingen waarin mensen hun denken en handelen op elkaar afstemmen en zich inleven in elkaars perspectief.

3. Alle generaties betrekken bij het maken/bepalen van beleid

Gemeenten en maatschappelijke organisaties die intergenerationeel beleid willen ontwikkelen zullen de verschillende generaties daar actief bij moeten betrekken. Er wordt vandaag de dag nog teveel beleid gemaakt voor kinderen, jongeren en ouderen in plaats van met deze leeftijdsgroepen. Een goede communicatie met diegenen die het meest gebruik maken van het beleid is dus erg van belang.

4. Levensloopbestendige wijken creëren

Een voor alle generaties toegankelijke leefomgeving is een belangrijke voorwaarde voor de intergenerationele ontmoeting. Een slecht toegankelijke leefomgeving kan echter leiden tot sociale uitsluiting en afhankelijkheid.

5. Multifunctioneel gebruik van accommodaties bevorderen

Een multifunctionele accommodatie is een voorziening met verschillende participanten onder één dak, waarbij de inrichting dusdanig is vormgegeven dat bepaalde ruimten geschikt zijn voor meervoudig gebruik. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een sportzaal in de buurt waarvan zowel kinderen als senioren gebruik kunnen maken in het kader van lichamelijke beweging. Hierbij staat de samenwerking tussen de verschillende gebruikers centraal.

6. Sociale kracht van burgers versterken

Om vorm te geven aan hun bestaan gebruiken burgers hulpbronnen als geld (economisch kapitaal), kennis en ervaring (cultureel kapitaal) en sociale contacten (sociaal kapitaal). Het opsporen, mobiliseren, ontwikkelen en op elkaar betrekken van deze hulpbronnen staat centraal bij intergenerationeel beleid. Hierbij dient dus niet alleen gekeken te worden naar de problemen van een wijk en zijn bewoners, maar dienen ook nadrukkelijk de al aanwezige krachten in kaart te worden gebracht en versterkt. Dit vraagt bescheidenheid van de lokale overheid en maatschappelijke instellingen, zij zetten namelijk een stap terug door burgers bij de analyse van de problemen te betrekken en zich dienstbaar op te stellen tegen de burgers die zelf initiatieven nemen met betrekking tot de ontwikkeling van de wijk.

7. Combinaties van formele en informele zorg bevorderen

Door het creëren van zorgnetwerken (ketens) rond specifiek kwetsbare groepen kunnen de formele (institutionele) en de informele (vrijwillige) verbanden elkaar aanvullen. Met behulp van intergenerationeel beleid en intergeneratieve activiteiten kan de kwaliteit van de zorgnetwerken worden versterkt. Dat is bijzonder positief in een tijd van een toenemende zorgvraag en toenemende zorgkosten.

8. Integraal denken toepassen in concrete praktijken

Er bestaat grote behoefte aan integrerende concepten die niet alleen een langetermijnvisie bevatten maar maatschappelijke organisaties ook stimuleren er in praktische zin mee aan de slag te gaan. Intergenerationeel beleid is zo'n concept, het levert namelijk een langetermijnvisie op het samenleven van generaties en een palet aan praktische mogelijkheden. Denk bijvoorbeeld bij een behoefte aan de nieuwbouw van een bejaardenhuis aan het plaatsen van een dergelijk gebouw naast een school met een gezamenlijk plein. Zo ontstaat er naast een vermenging van functies ook menging van mensen en een stukje sociale integratie.

9. Investeren in professionalisering

Voor het ontwikkelen en ondersteunen van nieuwe intergenerationele praktijken zijn er innovatieve professionals nodig die burgers kunnen motiveren tot maatschappelijk engagement en die bruggen weten te slaan tussen mensen en maatschappelijke organisaties. Hiervoor zijn innovatieve doorzetters, speurneuzen en netwerkers nodig. Voor sommige van de huidige professionals zijn scholingsactiviteiten nodig. Hierbij kan een onderscheidt gemaakt worden tussen vaardigheden die nodig zijn om intergenerationele activiteiten te kunnen begeleiden en vaardigheden die nodig zijn voor het coördineren van samenwerkingsverbanden.

10. Aandacht besteden aan resultaat en rekenschap

Onmisbaar voor een succesvol lokaal sociaal beleid is duidelijk en inzichtelijk laten zien wat beoogd wordt met alle mooie plannen die worden opgesteld. Ook bij intergenerationele initiatieven is het noodzakelijk om gestructureerd na te denken over hetgeen je wilt bereiken, wie daar bij betrokken moet worden en hoe de resultaten vervolgens inzichtelijk en publiek gemaakt kunnen worden.

In het nationaal stimuleringsprogramma 'De buurt voor alle leeftijden' zijn een drietal deelterreinen benoemd waar de intergenerationele praktijk een toegevoegde waarde kan hebben voor verschillende generaties. Deze drie deelterreinen van lokaal sociaal beleid zijn:

1. De pedagogische gemeenschap

In onderwijs en kinderopvang worden ouderen geworven om zich in te zetten als helpers en mentoren bij diverse activiteiten voor kinderen en jongeren.

2. Wonen, zorg en welzijn voor ouderen

Ouderen die intramuraal of zelfstandig in de wijk wonen, krijgen bezoek of hulp van kinderen en jongeren.

3. De openbare ruimte

Jongeren en ouderen gaan met elkaar in gesprek over conflicten, belangen en omgangsvormen in de wijk waarin zij wonen.

Op elk van deze beleidsterreinen kunnen initiatiefnemers hun eigen intergenerationele thema's en ambities kiezen en de keuze voor projecten en activiteiten daarop afstemmen.

Om het methodisch kader ten aanzien van de intergenerationele praktijk enigszins aan te vullen en tevens vanuit een internationaal perspectief te bekijken nemen we in dit adviesplan ook het methodische kader op dat wordt geschetst in het Europese MATES-project. Dit project is in 2008 opgezet om de demografische ontwikkelingen in Europa het hoofd te kunnen bieden. Net als Nederland krijgt vrijwel geheel Europa de komende decennia namelijk te maken met een proces van vergrijzing. Het resultaat van dit MATES-project is onder andere een ideeëngids met een methodologisch kader voor het opstellen en implementeren van intergenerationele projecten. Het methodologische kader uit het MATES-project zal hieronder beknopt uiteen worden gezet.

3.2 MATES-PROJECT (MAINSTREAMING INTERGENERATIONAL SOLIDARITY, 2008)²¹

Binnen het MATES-project zijn de onderzoekers uitgegaan van een typologie van verschillende interactievelden binnen de intergenerationele praktijk. Deze typologie komt voort uit het Europese EAGLE-project (European Approaches to Intergenerational Life-Long Learning, 2008) en ligt in de lijn van de verschillende ambitieniveaus van de intergenerationele praktijk zoals die zijn voortgekomen uit de methodologie van het nationale stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden'. Hieronder volgt een korte opsomming van de typologie van de verschillende interactievelden binnen de intergenerationele praktijk.

---

²¹ Almeida Pinto, Teresa (red.), 'Gids voor het opstellen en implementeren van Intergenerationele projecten', (MATES-project 2008/2009).

Typologie van interactievelden binnen de intergenerationale praktijk:

1. Leren van elkaar
2. Elkaar helpen en ondersteunen
3. Met elkaar samenleven
4. Het samen ondergaan, waarbij ruimte voor samenwerking ontstaat
5. Met elkaar spelen, acteren en voorstellingen uitvoeren

Binnen het Europese MATES-project is tevens een reeks van acht kernprincipes geformuleerd die beoefenaars en beleidsmakers in het oog moeten houden bij de toepassing van intergenerationale benaderingen. Binnen dit hoofdstuk vormen deze kernprincipes een aanvulling op de eerder behandelde uitgangspunten van lokaal sociaal beleid zoals die zijn voortgekomen uit het nationale stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden'. Hieronder zullen de acht kernprincipes voor de toepassing van intergenerationale benaderingen op beknopte wijze worden toegelicht.

Kernprincipes voor de toepassing van een intergenerationale benadering:

1. Wederzijdse en wederkerige voordelen

Met andere woorden; What's in it for me? De intergenerationale praktijk is erop gebaseerd dat alle deelnemende generaties er voordeel van ondervinden.

2. Participatief

Deelnemers moeten van begin tot eind betrokken worden en zich daarmee een gevoel van eigendom en invloed op de vorming en voortzetting van het project vormen.

3. Gericht op mogelijkheden/kansen

De traditionele benadering voor sociaal beleid en praktijk is er dikwijls op gericht om dingen als probleem aan te wijzen. De intergenerationale praktijk is gericht op mogelijkheden en kansen. Het werkt samen met de generaties en helpt deelnemers om hun eigen kracht te ontdekken. Daar wordt uit geput om succes, begrip en wederzijds respect op te bouwen.

4. Goede planning

De intergenerationale praktijk is niet bedoeld als vervanging van natuurlijke banden, maar houdt een bewuste poging in om positieve veranderingen te bewerkstelligen die de natuurlijke processen aanvullen.

5. Cultureel gefundeerd

Hoewel de benaderingsprincipes van de intergenerationale praktijk gelijk kunnen zijn, hoeft dat niet te gelden voor de behoeften, context en houding van mensen. Die kunnen zelfs sterk verschillen.

6. Versterkt de maatschappelijke banden en bevordert actief burgerschap

De intergenerationale praktijk bevordert de betrokkenheid van mensen van alle leeftijden, zowel met elkaar als met hun omgeving. De erkenning van en het bouwen op de kracht van

mensen is een effectieve manier om gemeenschappen op te bouwen met meer sociaal kapitaal en meer burgers die zijn betrokken bij plaatselijke democratische en sociale aangelegenheden.

7. Bestrijdt leeftijdsdiscriminatie

De intergenerationele praktijk biedt een mechanisme waarmee generaties elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar kunnen werken. Zo kunnen mensen herontdekken wie ze zijn en welke voordelen ze kunnen halen uit het betrokken zijn bij andere generaties.

8. Crossdisciplinair

Voortgaande professionalisering heeft de afgelopen jaren geleid tot meer specialisatie in opleiding en zelfontwikkeling. De intergenerationele praktijk biedt een mogelijkheid om de ervaringen van professionals te verbreden zodat ze op een meer inclusieve manier te werk kunnen gaan. Zo raken zij meer betrokken bij andere disciplines en wordt hun denkraam over hoe ze hun werk doen vergroot.

Middels de uiteenzettingen van de uitkomsten van een tweetal onderzoeksprogramma's aangaande de intergenerationele benadering hebben we in dit hoofdstuk een kader geschetst voor de toepassing van de intergenerationele praktijk. Volgens LOKAAL en Pluspunt vormt dit een solide theoretische grondslag voor de toepassing van de intergenerationele praktijk, zowel op lokale schaal als vanuit een meer internationaal georiënteerd perspectief. In het volgende hoofdstuk zullen meer praktische aanbevelingen voor de intergenerationele benadering aan bod komen die het resultaat zijn van de themabijeenkomsten binnen het project 'Kracht van Generaties'.

4 GENERATIES EN DE ACTUALITEIT: WAAR HEBBEN WE HET OVER?

4.1 EEN POSITIEVE BENADERING VOOR DE STAD

Volgens stichting LOKAAL en Pluspunt Rotterdam spelen er actuele maatschappelijke thema's waarbij jong en oud tegenover elkaar komen te staan. Tijden van economische crisis vormen nu eenmaal een voedingsbodem voor sociale verdeeldheid tussen groepen mensen. Niet alleen tussen jong en oud maar ook tussen werkende en niet-werkende mensen, tussen werkgevers en werknemers, rijk en arm, enzovoorts. LOKAAL en Pluspunt stellen echter dat de negatieve beeldvorming rondom generaties de laatste tijd de boventoon voert binnen het maatschappelijke debat. De kracht die uitgaat van de verscheidenheid aan generaties blijft hierdoor vaak onderbelicht. LOKAAL en Pluspunt richten zich in dezelfde lijn van het Rotterdamse collegeprogramma op de positieve betekenis van de verschillende generaties die in de stad met elkaar samenleven. Deze positieve benadering biedt, naast aanknopingspunten voor de formulering van toekomstig diversiteitsbeleid in Rotterdam, tegenwicht aan de negatieve benadering van generaties als voedingsbodem voor sociale polarisatie in een tijd van crisis.

Wat is uw beeld van 'de andere' generatie?

Vandaag de dag is er veel aandacht voor generaties. Helaas meestal niet op een positieve manier. Zo haalt de jongste generatie met regelmaat het nieuws door haar gedrag dat 'grenzeloos' wordt genoemd. Hen wordt vaak verweten te 'individualistisch' te zijn en geen oog te hebben voor de samenleving als geheel. Een ander verwijt dat je hoort is dat de jongste generatie er een 'gebrekkige' seksuele moraal op na zou houden. Van de generatie die nu de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, de 'babyboomgeneratie', wordt insgelijks niet bepaald op vrolijke wijze afscheid genomen. Het pensioen van deze generatie wordt in verband gebracht met dreigende tekorten op de arbeidsmarkt, de problematische financiering van de AOW en de, op talloze punten, falende zorg voor ouderen. Want het zouden met name de jongere generaties zijn die voor dergelijke zaken 'de prijs' zullen moeten gaan betalen. Tot slot wordt ook samenwerking tussen de jongere en oudere generaties op de werkvloer niet bepaald als harmonieus beschreven. De negatieve wijze waarop generaties alsmaar in het nieuws zijn, wekt de indruk dat generaties slechts een bron van ergernis en zelfs sociale verdeeldheid zijn. Is dat daadwerkelijk het geval? Of is er sprake van negatieve beeldvorming waarbij de positieve betekenis van generaties buiten beschouwing wordt gelaten?

4.2 THEMABIJEENKOMSTEN

Om te bekijken in hoeverre intergenerationele diversiteit een rol speelt binnen het maatschappelijke werkveld hebben we input gevraagd van Rotterdammers en centrale spelers, tijdens een vijftal zogenaamde themabijeenkomsten. Tijdens de bijeenkomsten hebben we hen gevraagd naar de uitdagingen die zij zien met betrekking tot de demografische ontwikkeling van vergrijzing en vergroening waar Rotterdam de komende jaren mee te maken krijgt. Vervolgens hebben we aan ieder van deze bijeenkomsten een maatschappelijk thema gekoppeld waarbinnen de diversiteit van generaties naar onze mening een belangrijke rol speelt.

De thema's waren achtereenvolgens:

- Wonen & Wijken
- Zorg
- Werk
- Nieuwe Technieken
- Maatschappelijke & Politieke betrokkenheid

De themabijeenkomsten waren als volgt opgezet. Allereerst is iedere bijeenkomst geopend door een inspiratiesessie van één van onze inspirators. Deze inspirators zijn betrokken bij een ander project van LOKAAL, namelijk het project Be Inspir'd. Het project omvat een poule van inspirerende Rotterdammers die een bezielend praatje of workshop kunnen geven bij speciale gelegenheden van maatschappelijke organisaties, scholen maar ook bij bijvoorbeeld de gemeente. Zo ook bij aanvang bij de themabijeenkomsten van het project 'Kracht van Generaties', om wat energie binnen de groep te creëren om goed na te denken over intergenerationele diversiteit in relatie tot het thema van de desbetreffende bijeenkomst. Na deze korte inspiratiesessie van één van onze inspirators hebben we de deelnemers gevraagd in groepjes bij elkaar te gaan zitten en het met elkaar te hebben over de uitdagingen die zij zagen met betrekking tot het onderwerp van de desbetreffende bijeenkomst in relatie tot intergenerationele diversiteit. Vervolgens zijn de uitdagingen die vanuit de verschillende groepjes naar voren kwamen kort plenair besproken gedurende de bijeenkomst. Na afloop van deze plenaire bespreking is aan de groepjes gevraagd wederom bij elkaar te gaan zitten en oplossingen te bedenken voor de uitdagingen die eerder tijdens de bijeenkomst waren geformuleerd. Dit hoofdstuk is een beknopt verslag van de belangrijkste uitdagingen en oplossingen die uit de verschillende themabijeenkomsten op het gebied van intergenerationele diversiteit naar voren zijn gekomen.

4.3 UITKOMSTEN THEMABIJEENKOMSTEN

Middels onderstaand overzicht wordt een beeld gegeven van hetgeen er gedurende de vijf themabijeenkomsten aan de orde is gekomen. Allereerst worden de geformuleerde uitdagingen beknopt toegelicht alvorens de oplossingen in de vorm van enkele aanbevelingen zullen worden toegelicht. Als het gaat om overkoepelende adviezen zullen we deze per aanbeveling voor zo ver mogelijk concreet vertalen naar praktische tips en tools.

De aanbevelingen, suggesties en de geboden praktische tips en tools zijn tot slot zo ver mogelijk gebaseerd op de intergeneratieve methodologie van Kees Penninx en de methodologie het Europese MATES-project die in het voorgaande hoofdstuk aan bod zijn gekomen.

4.3.1 WONEN & WIJKEN

Uitdagingen Wonen & Wijken: we weten te weinig

Op het gebied van wonen en wijken zijn de volgende uitdagingen door de deelnemers aan de desbetreffende themabijeenkomst geformuleerd:

1. Er wordt te weinig fysiek gemengd gewoond in Rotterdam.

Als jong en oud in dezelfde buurt of hetzelfde appartementencomplex wonen, komen beiden groepen op een spontane wijze met elkaar in aanraking. Wanneer de verschillende generaties echter fysiek van elkaar gescheiden wonen, is de kans op spontaan contact tussen deze groepen minder vanzelfsprekend. Het spontane contact tussen de verschillende generaties wordt in de methodologie van Kees Penninx dan ook als belangrijke voorwaarde gepresenteerd voor een goede intergeneratieve praktijk.

2. Rotterdammers zijn te weinig bekend met de intergeneratieve praktijk.

Bij een deel van de aanwezige gasten is niet bijzonder veel bekend over de intergeneratieve praktijk en het faciliteren van sociale contacten tussen verschillende generaties. Daar waar de toepassing van de intergeneratieve praktijk in het bedrijfsleven in verschillende gevallen al wel de aandacht krijgt, is dit binnen het maatschappelijke werkveld nog maar beperkt het geval. Zoals ook al eerder in dit rapport aan de orde is gekomen is daarbij in de huidige benadering van diversiteit het verschil tussen generaties veelal onderbelicht. Nu ligt de focus qua diversiteit vooral op verschillen in culturele achtergrond, etniciteit en seksuele geaardheid.

3. Rotterdammers zijn onvoldoende op de hoogte van het aanbod aan intergeneratieve projecten en initiatieven.

Wat gebeurt er momenteel al in de stad met betrekking tot de diversiteit van generaties? Een duidelijk overzicht hiervan ontbreekt momenteel in Rotterdam.

4. Er wordt te weinig samengewerkt in Rotterdam door maatschappelijke organisaties.

Maatschappelijke organisaties in Rotterdam hebben soms een starre houding t.o.v. samenwerking met elkaar zo is de ervaring van de aanwezige gasten. Het lijkt soms teveel te gaan om het beschermen van het eigen beperkte werkgebied. Dit staat een vruchtbare samenwerking en versterking van elkaars activiteiten in de weg.

5. Rotterdammers zijn onvoldoende op de hoogte van de meerwaarde van intergenerationele diversiteit.

Hoe kunnen de verschillende generaties in Rotterdam voor elkaar van betekenis zijn? Hoe kunnen de jongere generaties de oudere generaties versterken, en andersom. Welke voordelen kunnen de diverse generaties in Rotterdam halen uit een sociaal functionele relatie met elkaar?

Oplossingen Wonen & Wijken: ontmoeting en faciliteren van verbinding

1. De ontmoeting tussen jongere en oudere generaties moet in Rotterdam beter worden gefaciliteerd. Daarbij is het belangrijk dat de focus ligt op meerdere schaalniveaus, namelijk het wonen en samenleven in de buurt, de wijk, de deelgemeente en in de stedelijke samenleving als geheel.

- o Door de voorzieningen voor verschillende generaties in de wijk of buurt samen te voegen, of multifunctioneel te gebruiken, worden de leefwerelden van de afzonderlijke generaties dicht bij elkaar gebracht. Hierbij kun je bijvoorbeeld denken aan buurtcentra, kinderdagverblijven, scholen, gezondheidscentra en bejaardenhuizen. Een dergelijke stimulans ter bevordering van de spontane ontmoeting tussen generaties is een belangrijke voorwaarde voor het opbouwen van een duurzame functionele relatie tussen mensen van uiteenlopende leeftijden.
- o Scholen zijn de aangewezen plek voor ontmoeting tussen mensen van verschillende generaties, tussen jong en oud. De maatschappelijke stage die tegenwoordig verplicht is op middelbare scholen is daarbij een ideaal middel om de ontmoeting tussen de verschillende generaties te faciliteren. Bij gebrek aan animo onder bijvoorbeeld scholieren zou de verplichting van de maatschappelijke stage kunnen dienen als stok achter de deur.

2. Om de bekendheid van intergenerationele diversiteit te bevorderen moet worden geïnvesteerd in de toepassing en naamsbekendheid van de intergenerationele praktijk als integraal onderdeel van het diversiteitsbeleid van Rotterdam.

- o Er moet zowel door maatschappelijke organisaties als door de gemeente aandacht worden geschonken aan de verschillen tussen generaties als integraal onderdeel van het diversiteitsbeleid. Denk hierbij aan voorlichting via internet, radio en televisie of bijvoorbeeld via een conferenties en projecten van organisaties die zich bezig houden met diversiteit.

- Een online databank met daarin een overzicht van maatschappelijke projecten die in Rotterdam zijn gerelateerd aan de verschillen tussen generaties kan uitkomst bieden.
- Het kenniscentrum diversiteit, Pluspunt, RADAR, de RJR en de gemeente zijn partijen die hierin een voortrekkersrol zouden moeten nemen. Zij zouden overigens ook naamsbekendheid moeten geven aan reeds bestaande projecten met betrekking tot de intergenerationele praktijk.
- Tot slot moet een dergelijke aanpak gericht zijn op samenwerking en versterking van elkaars activiteiten. Delen van kennis omtrent de intergenerationele praktijk is daarin bijzonder belangrijk. Op die manier wordt dit aspect van diversiteit sneller en breder gedragen in Rotterdam.

3. Om de intergenerationele praktijk in te bedden in het Rotterdamse diversiteitsbeleid moet er worden gezocht naar een basis voor de functionele en wederkerige relatie tussen de verschillende generaties.

- Voor de creatie van een functionele wederkerige relatie tussen verschillende generaties moet er worden gezocht naar gemeenschappelijke belangen van generaties binnen een buurt, wijk of deelgemeente. Ongeacht de generatie waartoe men behoort heeft eenieder in de wijk er belang bij dat bijvoorbeeld de buurt opgeruimd is en dat de buitenruimte enigszins naar behoefte is ingericht.
- Middels een project zouden leden van verschillende generaties uit een buurt bij elkaar kunnen worden gebracht om te bekijken welke voordelen zij zelf kunnen halen uit een sociaal functionele relatie met elkaar (van welke faciliteiten maken de verschillende generaties gebruik?). Op deze manier worden de belevingswerelden van de verschillende generaties binnen dezelfde woon- en leefomgeving dichterbij elkaar gebracht.
- Een goed voorbeeld van de toepassing van de intergenerationele praktijk met betrekking tot wonen en wijken is het initiatief van de buurtsafari in deelgemeente Delfshaven. Tijdens een dergelijke safari gaan mensen van verschillende generaties (jong & oud) periodiek gezamenlijk door de wijk om in samenspraak de buitenruimte aan te pakken.

4.3.2 ZORG

Uitdagingen Zorg: zelfredzaamheid

Op het gebied van zorg zijn de volgende uitdagingen door de deelnemers aan de desbetreffende themabijeenkomst geformuleerd:

1. De kosten van de zorg in Nederland lopen op.

We hebben, en krijgen de komende jaren, te maken met stijgende zorgkosten en een groeiend aantal mensen dat zorg nodig heeft. Mensen worden immers steeds ouder en er vindt een demografisch proces van vergrijzing plaats.

2. Rotterdammers hebben onvoldoende de regie over zaken die hun zorgbehoefte aangaan.

De verschillende generaties, maar vooral de ouderen, moeten zelf de regie hebben over zaken die betrekking hebben op hun zorgbehoeften. Tegelijkertijd is het oordeel van professionele zorgverleners ook van belang. Waar ligt de grens tussen de eigen regie en het oordeel van professionele zorgverleners?

3. De kwaliteiten van de oudere generaties zijn niet zichtbaar genoeg in Rotterdam.

Hoe worden de kwaliteiten van oudere generaties weer duidelijk zichtbaar. In het maatschappelijke debat lijkt het de laatste tijd slechts te gaan over wat oudere generaties de Nederlandse (in dit geval Rotterdamse) samenleving kosten qua zorg, AOW, enzovoorts.

Oplossingen Zorg: oog voor elkaar

1. De sociale netwerken van de oudste generaties moeten worden vergroot met betrekking tot de zorgvraag van deze groepen. Hierbij zou het niet alleen om reguliere zorg moeten gaan maar ook over zorg op vrijwillige basis of op basis een beperkte vergoeding.

- o Het creëren van telefooncirkels in wijken en buurten kan goed als middel dienen om het sociale netwerk, van vooral oudere generaties, te vergroten. Dergelijke telefooncirkels kunnen tevens bijzonder van belang zijn wanneer het een noodgeval in de buurt betreft.
- o Er worden zowel in Den Haag als in Rotterdam (aan de Dordtselaan) intergenerationele projecten uitgevoerd met betrekking tot zorg. In deze projecten kunnen jongeren tegen een gereduceerd tarief een kamer huren wanneer zij vrijwilligerswerk doen in een woonzorgcentrum (Den Haag) of bij oudere bewoners in hun buurt (Rotterdam, Dordtselaan). Dit levert de jongere generaties een financieel voordeel op terwijl de oudere generaties in de buurt gebruik kunnen maken van vrijwillige diensten in een tijd waarin de zorgkosten alsmat stijgen.

- Projecten zoals hierboven omschreven, dragen tevens bij aan de eigen regie van oudere generaties met betrekking tot hun zorgbehoeften. Met wat vrijwillige hulp van de jongere generaties uit de buurt hoeven de oudere generaties waarschijnlijk minder snel gebruik te maken van de reguliere zorgkanalen.

2. Er moet met betrekking tot het thema zorg een wederkerige relatie worden geschapen tussen jongere en oudere generaties. Daarnaast moet de zichtbaarheid en bereikbaarheid met betrekking tot zorgvragen en zorgbehoeften worden vergroot.

- Oudere generaties zouden in de buurt een spreekuur kunnen houden met betrekking tot zorgvragen van de verschillende generaties. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het geven van seksuele voorlichting, uitleg verschaffen over huis-tuin en keukenmiddeltjes tegen bijvoorbeeld verkoudheid of het uitwisselen van ervaringen van mensen met eenzelfde zorgsituatie. Zo worden de zichtbaarheid van zorgvragen en zorgbehoeften van de verschillende generaties in een buurt vergroot evenals de bereikbaarheid.
- ‘Adopteer een kleinkind’ is een nog niet in de praktijk gebracht project waarbij het mes aan twee kanten snijdt. Enerzijds zou dit een manier kunnen zijn om de steeds duurder wordende kinderopvang voor jongere generaties te ondervangen. Anderzijds zou het de toenemende eenzaamheid onder Rotterdammers van de oudere generaties kunnen tegengaan. Tevens worden de sociale netwerken van de verschillende generaties in een buurt door een dergelijk project versterkt.
- De intergenerationele projecten in Den Haag en in Rotterdam aan de Dordtselaan zorgen naast een vergroting van de sociale netwerken van zowel ouderen en jongeren tevens voor een versterking van de wederkerige relatie tussen de jongere en oudere generaties. Zowel de jongere als de oudere generaties in een buurt, wijk of straat halen immers wederzijds voordeel uit het sociale contact met elkaar.

3. Er moeten pogingen ondernomen worden om de kwaliteiten van oudere generaties weer duidelijk zichtbaar te maken.

- Gerontologie (de wetenschap van het ouder worden) moet in het curriculum van scholen worden opgenomen. Op die manier raken jongere generaties meer bekend

met het proces van ouder worden en worden de leefwerelden van de oudere en jongere generaties dichter bij elkaar gebracht.

- Daarnaast zou gerontologie ook op een wat meer laagdrempelige manier, middels workshops of voorlichting op scholen en in buurthuizen, onder de aandacht van de jongere generaties kunnen worden gebracht. Wellicht dat hier een taak is weggelegd voor Pluspunt met betrekking tot de werkateliers binnen het project 'Kracht van Generaties'.
- Een mogelijkheid om de kwaliteiten van oudere generaties beter zichtbaar te maken is het verplicht stellen van een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) wanneer deze mensen met pensioen gaan. Zo worden de oudere generaties gedwongen om na te denken over hoe zij hun generatiespecifieke kwaliteiten kunnen inzetten voor de wijk, buurt of de Rotterdamse samenleving als geheel.

4.3.3 WERK

Uitdagingen Werk: Voor iedereen een lastige tijd

Op het gebied van werk zijn de volgende uitdagingen door de deelnemers aan de desbetreffende themabijeenkomst geformuleerd:

1. Het is onduidelijk wat het begrip werk precies inhoudt.

Wat is de definitie van werk? Is werk altijd betaald of omvat het ook vrijwilligerswerk? Gaat het niet om de toegevoegde waarde van jouw activiteit aan de samenleving? Het vinden van elkaar met eenieders individuele kwaliteiten.

2. Vraag en aanbod zijn onvoldoende op elkaar afgestemd in Rotterdam.

Vraag en aanbod op de Rotterdamse arbeidsmarkt wat betreft jongere en oudere generaties in de stad zou beter afgestemd moeten worden.

3. Door de economische crisis is er te weinig werk in Rotterdam.

Zowel de jonge als de oudere generaties hebben vandaag de dag moeilijk toegang tot de arbeidsmarkt. Het huidige inflexibele systeem op de Nederlandse arbeidsmarkt ligt hieraan ten grondslag.

4. De kwaliteiten van de generaties worden onvoldoende benut.

Er is geen sprake van een aanvulling van elkaars kwaliteiten. Jong en oud blijven op posities geplaatst worden die elkaar lijken tegen te spreken en die vaak bestaande vooroordelen bevestigen.

5. Er is te weinig helderheid omtrent de arbeidsbehoefte in Rotterdam.

6. Op de Rotterdamse werkvloer heeft men vooroordelen over elkaar

Werken aan de vooroordelen en beeldvorming over 'jongeren' en 'ouderen' bemoeilijkt de werksfeer. Niet iedereen voelt zich even gewaardeerd, vermoedelijk op basis van de uiteenlopende leeftijd.

Oplossingen Werk: Benut elkaars kwaliteiten en netwerk

1. Stimuleer de contacten tussen oudere en jongere generaties in relatie tot het thema werk. Dit contact kan ervoor zorgen dat de oudere generaties beter met hun tijd mee kunnen gaan (leren van de jongere generatie) en tegelijkertijd hun waardevolle kenniskapitaal overdragen aan de jongere generaties.

- o Contacten met de jongere generatie door oudere generaties. Uit de praktijk blijkt dat advies door ouderen door jongeren wordt gewaardeerd. De komende jaren zullen vele babyboomers de arbeidsmarkt verlaten. Deze generatie zou zelf initiatieven kunnen nemen om de kennis die zij hebben door te geven aan de jongere generaties. Middels projecten in buurten zou deze nuttige knowhow van deze generatie aan de jongere generaties kunnen worden overgebracht. Wellicht zouden gepensioneerden uit deze generatie zichzelf in bijvoorbeeld een stichting kunnen organiseren. Bijvoorbeeld scholen en studieverenigingen zouden daarbij een trip kunnen verdienen naar een dergelijke organisatie.
- o Stimuleer de inzet van oudere generaties op de arbeidsmarkt nadrukkelijk bij opleiding en training van jongere generaties op de werkvloer. Denk hierbij aan het leerbedrijf, het leren van een vak onder toezicht van een ervaren medewerker of gepensioneerde vakdeskundige.
- o Zorg voor de creatie van mentoraten in Rotterdamse wijken (voor zowel jongere als oudere generaties). Dit kan gaan over het overbrengen van oude ambachten door oudere generaties zoals breien, houtbewerking of koken. Ook hulp bij het schrijven van een sollicitatiebrief of het opstellen van een CV is denkbaar. Hiernaast kan het tevens gaan over zaken waar jongere generaties meer bedreven in zijn zoals het geven van computerles, het maken van een website of het bewerken van foto's.
- o Door mensen van oudere en jongere generaties aan elkaar te koppelen in relatie tot het thema werk wordt er wederom een focus gelegd op de wederkerigheid. De ene keer helpt iemand van een oudere generatie iemand van een jongere generatie, en vice versa.
- o Granny's Finest is een Rotterdams voorbeeld van hoe de werelden van 'jong' en 'oud'

met betrekking tot het thema werk bij elkaar kunnen worden gebracht. Binnen dit concept breien dames van de oudere generaties exclusieve sjaals die via Granny's Finest worden verkocht. Enerzijds maakt Granny's finest gebruik van het oude ambacht breien dat deze dames tot in de puntjes beheersen aan de andere kant wordt het sociale isolement van deze dames door de wekelijkse breisessies tegen gegaan. Bovendien wordt een deel van het geld dat met de verkoop van de sjaals wordt verdiend geïnvesteerd in activiteiten voor de breiende dames.

2. Zowel de jonge als de oudere generaties hebben vandaag de dag moeilijk toegang tot de arbeidsmarkt. Juist daarom moet de toetreding van deze groepen op de Rotterdamse arbeidsmarkt actief worden gestimuleerd.

- De actieve toepassing van intergenerationeel diversiteitsbeleid moet bij Rotterdamse ondernemers worden gestimuleerd. Bijvoorbeeld middels bepaalde financiële voordelen voor Rotterdamse ondernemers/werkgevers die sterk inzetten op dit punt.
- Zowel de jonge als de oudere generaties hebben vandaag de dag moeilijk toegang tot de arbeidsmarkt. Huidige systeem van de arbeidsmarkt, ontslagrecht, gebrekkige flexibiliteit.
- De eisenpakketten van werkgevers moeten worden bijgesteld. In deze tijd lijkt het of je alle het geleerde gelijk in praktijk moet kunnen brengen terwijl je net van school komt. Er moeten voldoende kansen zijn om werkervaring op te doen.
- Rotterdamse werkgevers moeten worden opgeroepen om plekken aan te bieden waar mensen ervaring kunnen opdoen (geen betaalde baan). Door het opdoen van ervaring komen de verschillende generaties weer vooruit en vergroten ze hun kans op toegang tot de arbeidsmarkt. Flexibiliteit qua salariering/vergoeding zou hierbij kunnen helpen om te zorgen dat mensen toch gewoon aan de slag zijn, dagbesteding hebben en tegelijkertijd werkervaring op kunnen doen.
- In relatie tot bovenstaande zouden mensen die een uitkering hebben met behoud ervan ingezet moeten kunnen worden op ander werk. Op die manier doen zowel de jongere als de oudere generaties toch nieuwe ervaring op.
- Aangezien netwerken steeds belangrijker is geworden in het verkrijgen van een baan zouden workshops en voorlichting hieromtrent toegankelijk moeten zijn voor de verschillende generaties in Rotterdam.

3. Overheid, onderwijs en bedrijfsleven moeten zorgen voor een betere voorlichting over het thema werk met betrekking tot de jongere en oudere generaties in de stad. Daarnaast moeten vraag en aanbod op de Rotterdamse arbeidsmarkt wat betreft jongere en oudere generaties beter bij elkaar worden gebracht.

- o Er moet een Rotterdamse werkdatabank komen gericht op de jongere en oudere generaties in de stad, zowel betaald als onbetaald. (Mochten dergelijke databanken reeds bestaan moet er worden gezorgd voor een betere zichtbaarheid en een centrale plek). Op deze manier kunnen vraag en aanbod van beter bij elkaar worden gebracht en kan de databank tevens dienen als centraal voorlichtingspunt. Bovendien moet de databank niet alleen via het internet beschikbaar zijn maar ook bijvoorbeeld in de Centrale Bibliotheek.
- o Ook zouden bijvoorbeeld werkmakelaars (vrijwilligers?) een belangrijke rol kunnen spelen in het bij elkaar brengen van vraag en aanbod op de Rotterdamse arbeidsmarkt wat betreft jongere en oudere generaties.
- o Er moet een stadsdialoog worden opgezet waarbij de verschillende generaties met elkaar in discussie gaan wat het begrip werk voor hen inhoudt. Wordt er slechts van werk gesproken als dit betaald is? Een dergelijke dialoog hoeft niet per se direct stadsbreed worden opgezet maar kan beginnen in bepaalde wijken en buurten.

4.3.4 NIEUWE TECHNIEKEN

Uitdagingen Nieuwe Technieken: Een wereld van verschil?

Op het gebied van nieuwe technieken zijn de volgende uitdagingen door de deelnemers aan de desbetreffende themabijeenkomst geformuleerd:

1. Wat is het internetgebruik van de generaties?

Specifiek voor Rotterdam, maar ook in het algemeen, bestaat daar nu geen goed beeld van. Hoe moeten we uitspraken doen op basis van de beknopte aannames dat jongeren ver vooruit zijn en ouderen het niet kunnen bijbenen of zelfs inactief zijn op internet? Op basis van onderzoek zouden niet alleen succesvolle initiatieven te monitoren zijn en mogelijk in te zetten voor de stad, maar het biedt ook houvast voor een specifieke aanpak.

2. De oudere generatie loopt achter. Hoe halen 'we' dat ooit nog in?

De jonge generatie leeft, in veel gevallen letterlijk, in een digitale wereld, vol applicaties die dagelijks onderhevig lijken te zijn aan hypes en trends. Wat er vandaag nieuw op de markt komt

is morgen weer oud. Voor ouderen is het soms al fijn als zij een iPad kunnen bedienen. Hoe kunnen deze werelden dichter bij elkaar worden gebracht? Moeten we 'allemaal digitaal' en dus de ouderen op het internet wegwijs maken of moeten de jongeren zich af en toe oprichten van hun scherm en smartphone om rond te kijken in de fysieke wereld?

3. Taboes en internet: voor jong en oud.

Er bestaan allerlei taboes over internet en internetgebruik, voor zowel jong als oud. Ouders hebben de taak hun kinderen op te voeden en te wijzen op de mogelijke gevaren, waaronder misleiding en cyberpesten. Maar ook bescherming van de privacy van jongere en oudere generaties zijn reden voor een onveilig gevoel op het internet. Het zorgen voor een goede voorlichting over de enorme mogelijkheden van internet en het gebruik daarvan is geen overbodige luxe voor ouders die minder of weinig kennis van zaken hebben en voor ouderen die wellicht naïef gebruik maken van bepaalde toepassingen.

4. De balans tussen digitaal en de wereld om ons heen is weg.

Het vinden van een balans tussen de digitale en de werkelijke wereld is wenselijk. Een goede voorlichting en communicatie vanuit de overheid en eventueel via maatschappelijke organisaties zou hierbij ideaal zijn om jongeren bewust te maken van de wereld buiten de digitale wereld. Anderzijds liggen er kansen om ouderen beter bekend te maken met internet.

5. Niet iedereen wil digitaal!

Niet iedereen wil het 'world wide web' op en niet iedereen heeft internet tot zijn beschikking of vindt het ingewikkeld om dit aan te sluiten. Het is goed om te luisteren naar de bezwaren op dit gebied, zodat deze mensen niet buiten de boot vallen op het gebied van participatie.

Oplossingen Nieuwe Technieken: digitale verbinding, ontmoeting op het web

1. Nieuwe technieken zoals computers, smartphones en internet zijn uitermate geschikt om een verbetering van het contact tussen jongere en oudere generaties te faciliteren. Bij dergelijke contact kan er sprake zijn van verschillende intensiteitsniveau's en kan tevens betrekking hebben op verschillende onderwerpen zoals bijvoorbeeld zorg, maatschappelijke betrokkenheid of de overdracht van kenniskapitaal.

- o Er moet gratis stadsinternet komen op plekken in Rotterdam die zowel voor de jongere als de oudere generaties toegankelijk zijn. Het aanbieden van een dergelijke dienst zal de drempel tot het gebruik ervan, met name voor de oudere generaties, verlagen.
- o Middels internetspelletjes via mobiele telefoon of computer zou het sociale contact tussen jongere en oudere generaties in Rotterdam kunnen intensiveren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het populaire spel Wordfeud dat eigenlijk een digitale vorm van het

ouderwetse spel Scrabble is.

- De Wii is een spelcomputer die het bewegen door ouderen, maar ook door jongeren, kan stimuleren. Hierdoor wordt niet alleen het sociale contact tussen jongere en oudere generaties in Rotterdam bevorderd maar worden tevens gezondheidsrisico's zoals overgewicht tegengegaan.
- Het internet biedt ook de mogelijkheid om in alle Rotterdamse wijken redelijk gemakkelijk een digitaal burgerpanel op te zetten. Op deze manier kunnen jongere en oudere generaties zich op een laagdrempelige manier inzetten in voor hun buurt.

2. Nieuwe netwerken, ontmoetingsplaatsen (niet alleen digitaal) dienen te worden opgezet om de jongere en oudere generaties in Rotterdam op het gebied van nieuwe technieken met elkaar in contact te brengen en zelfs van elkaar te kunnen laten leren.

- Er zou een centrale kennisbank moeten komen (niet alleen digitaal) voor alle vragen die zowel oudere als jongere generaties hebben met betrekking tot nieuwe technieken zoals internet, mobiele telefoons, computers, digitale televisie, tablets en dergelijke. In een dergelijke kennisbank zou ook aandacht moeten zijn voor onderwerpen als privacy en bijvoorbeeld mogelijke gevaren van internet voor kinderen (zie bijvoorbeeld mediawijzer.nl). Tot slot moet er ook aandacht zijn voor de verhouding tussen de digitale en de werkelijke wereld.
- Het internet biedt ruime mogelijkheden tot het opzetten van nieuwe relatienetwerken tussen jongere en oudere generaties in Rotterdam. Denk daarbij aan het tegengaan van eenzaamheid bij oudere generaties door bijvoorbeeld social media zoals Facebook te introduceren.
- Bovengenoemde relatienetwerken bieden tevens de mogelijkheid om de stem van de jongere en oudere generaties in Rotterdam beter hoorbaar te maken voor bijvoorbeeld het stadsbestuur.
- Op middelbare scholen en buurthuizen in Rotterdam zouden vragenuurtjes opgezet kunnen worden voor oudere generaties uit de wijk die vragen hebben, of willen leren, over nieuwe technieken (zoals digitale televisie, computer, mobiele telefoons, internet, tablets en dergelijke). Dergelijke vragenuurtjes zouden kunnen worden gekoppeld aan de verplichtingen van middelbare scholieren in het kader van hun maatschappelijke stage.

- Oudere generaties kunnen kennismateriaal doorgeven aan jongere generaties via het internet, bijvoorbeeld door het plaatsen van filmpjes op youtube.com. Vice versa kan natuurlijk ook. Zo zouden jongeren bijvoorbeeld instructievideo's nieuwe technieken op internet kunnen zetten om zo ouderen te helpen.
- Een voorbeeld van een organisatie die goed inspeelt op de mogelijkheden van nieuwe technieken met betrekking tot jongere en oudere generaties in Rotterdam is de Digital Education Foundation. Deze organisatie verzorgt enerzijds lessen over het gebruik van computer en internet aan oudere generaties terwijl het anderzijds ook voorlichting geeft aan ouders over de mogelijkheden en gevaren van internetgebruik door hun kinderen. Door deze activiteiten wordt de taboesfeer rondom internet bij zowel de jongere als oudere generaties doorbroken.

4.3.5 MAATSCHAPPELIJKE EN POLITIEKE BETROKKENHEID

Uitdagingen Maatschappelijke en Politieke Betrokkenheid: het algemeen belang

Op het gebied van maatschappelijke en politieke betrokkenheid zijn de volgende uitdagingen door de deelnemers geformuleerd:

- 1. Communicatie vanuit de overheid is vaak niet concreet.**
Abstracte communicatie zorgt ervoor dat burgers, zowel jong als oud, niet goed de weg kunnen vinden naar het beleid en naar de besluitvorming. Ze weten zodoende niet hoe zij kunnen bijdragen en hun visie kunnen geven op maatschappelijke onderwerpen. Ook zijn zij vaak onvoldoende of niet tijdig geïnformeerd over de momenten dat dit wel kan.
- 2. Er lijkt geen visie te zijn voor de generaties in Rotterdam.**
Er zijn ongetwijfeld gemeenschappelijke belangen voor de oudere en de jongere generatie. Het lijkt of deze in het beleid niet worden meegenomen, vaak wordt eenzijdig gekeken naar verbinding of sociale cohesie. Een algemeen belang ontbreekt op het gebied van politieke en maatschappelijke betrokkenheid voor deze twee groepen.
- 3. Oudere generaties hebben ervaring en kennis. Deze worden te weinig benut.**
Oudere generaties hebben soms al hun sporen verdiend in de politiek of binnen het maatschappelijk werkveld. Hun ervaringen en kwaliteiten kunnen een impuls geven aan jongeren die nog niet zo lang zich in het vakgebied begeven. Er liggen volop kansen in het benutten van deze kwaliteiten.

Oplossingen Maatschappelijke en Politieke Betrokkenheid: faciliteren vanuit de overheid

- 1.** Politiek-bestuurlijke communicatie vanuit de gemeente Rotterdam moet concreet worden gemaakt voor zowel de oudere als jongere generaties in de stad.

- Spreek elkaars taal en neem elkaar serieus. Het is belangrijk dat communicatie vanuit het stadsbestuur en de lokale politiek aansluit op de concrete belevingswereld van de jongere en oudere generaties in Rotterdam.
- Middels projecten of extra voorlichting aan de jongere en oudere generaties in Rotterdam moet eveneens worden duidelijk gemaakt dat het politieke politiek-bestuurlijke besluitvormingsprocessen vaak ingewikkeld in elkaar zitten. In deze is er een taak weggelegd voor LOKAAL, het kenniscentrum voor politiek en burgerparticipatie in Rotterdam.

Sociaal contact tussen jongere en oudere generaties in Rotterdam moet worden gestimuleerd. Daarnaast moeten ontmoetingen tussen burger (diverse generaties, zowel jong als oud) en politiek worden gefaciliteerd.

- Kijken naar behoeften i.p.v. naar problemen. Zie de diverse generaties, met name jongeren en ouderen als mensen en niet als probleemgevallen, maar gaat uit van de kracht die diversiteit oplevert voor de stad Rotterdam. De focus moet liggen op de behoeftes van de verschillende generaties in Rotterdam
- Voor jongere generaties moet antwoord gegeven worden op de volgende vraag; What's in it for me? Het moet duidelijk zijn welk persoonlijk voordeel de jongeren kunnen halen uit bijvoorbeeld een educatieve workshop over politiek of maatschappelijke betrokkenheid.
- De ontmoetingen tussen jongere en oudere generaties in Rotterdam moeten lokaal beginnen in buurt of wijk. Er zou bijvoorbeeld in een wijkcentrum een bijeenkomst kunnen worden georganiseerd waar zowel oudere als jongere generaties zoeken naar gemeenschappelijke belangen op maatschappelijk en politiek gebied.
- Jongerenpanels moeten in Rotterdam voldoende worden gefaciliteerd. Daarnaast zou men moeten zorgen voor een sterke verbinding tussen de diverse panels de stad.

3. Er moet voldoende worden ingezet op voorlichting aan zowel de jongere als de oudere generaties in Rotterdam over politiek-bestuurlijke besluitvorming, het politieke proces, verkiezingen enzovoorts.

- In deze is er een taak weggelegd voor LOKAAL, het kenniscentrum voor politiek en burgerparticipatie in Rotterdam. Middels voorlichting op scholen, cursussen, trainingen, debatten en andere projecten geeft LOKAAL voorlichting over politiek en burgerparticipatie.
- LOKAAL heeft een politiek spel ontwikkeld aan de hand waarvan de werking van het politieke proces spelenderwijs kan worden overgebracht.
- Vaker het politieke spel door LOKAAL laten spelen. Verkiezingen op school (debat, stemmen, politieke verschillen en besluitvorming). Voor een beter sociaal contact en betere begripsvorming tussen jongere en oudere generaties in Rotterdam zouden diverse generaties samen het politieke spel moeten spelen.

5 CONCLUSIE

Rotterdam staat tegenover de toekomstige uitdaging van de onvermijdelijke demografische verandering van zowel vergroening als vergrijzing van haar bevolking. Door deze ontwikkeling op een positieve manier te benaderen, liggen er kansen om mogelijke polarisatie tegen te gaan en pro-actief te zorgen voor sociale cohesie tussen de oudere en de jongere generatie in de Maasstad.

Dit adviesrapport dat onderdeel van het project 'Kracht van Generaties' is, is bedoeld als een handvat voor gemeenten, maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties om intergenerationeel denken een vaste plek te geven in de ontwikkeling van sociaal beleid. Het uitbrengen van het advies is te zien als een eerste aanzet om optimaal de diversiteit van Rotterdam en haar inwoners te benutten, overeenkomstig het Burgerschapsbeleid van de gemeente Rotterdam.

Het rapport is opgebouwd uit een verkennend onderzoek naar de sociologische achtergrond van het begrip 'generatie', daarmee ruimte biedend aan de maatschappelijke discussie die voorafgaat aan het advies. Grondlegger Karl Mannheim en zijn theorie over wat een generatie is of vormt is leidend voor alle verdere discussies rondom generaties en generatie-indelingen. Volgens hem is niet alleen van belang wanneer iemand geboren is, maar ook of iemand zich bewust is tot een bepaalde generatie te behoren en uiteindelijk ook of dit samenhangt met een sterke visie binnen de generatie, waardoor er sprake is van de vorming van een bepaalde 'voorhoede'. Identificatie met deze voorhoede is vervolgens van belang. Wanneer gesproken wordt over generaties, wordt veelal de indeling van Henk Becker aangehaald, die zich baseert op Mannheim's gegeven drie criteria. De vooroorlogse generatie, de stille generatie, de Babyboomgeneratie, generatie Nix, de pragmatische generatie en generatie Y of Einstein zijn vermoedelijk categorieën van generaties die veel mensen hanteren en gebaseerd zijn op Henk Becker's indeling. Er wordt echter kritiek geleverd op zijn en Mannheim's visie door Esther, Diepstraten en Vinken. Zij vragen zich af of er zulke harde lijnen te trekken zijn tussen generaties en hun indeling is dan ook ruimer en onderscheidt de oorlogsgeneratie, de babyboomgeneratie en de keuzegeneratie.

Omdat de academische discussie geen praktische handvatten biedt voor het adviesrapport, is deze wel opgenomen, maar is in de verdere uitwerking van het advies geen rekening gehouden met een afgebakende generatie-indeling. Dit om in een later stadium zoveel mogelijk Rotterdammers de kans te geven mee te denken over de invulling van toekomstig beleid.

Voorafgaand aan de zogenaamde themabijeenkomsten, zijn twee succesvolle projecten op het gebied van intergenerationele diversiteit uitvoerig bestudeerd, namelijk het stimuleringsprogramma 'De buurt voor alle leeftijden' van Kees Penninx en het MATES-project. Hieruit zijn enkele peilers gedestilleerd. Daarmee kan geconcludeerd worden dat de ambitieniveaus van succesvol intergenerationeel beleid op lokale schaal zich allereerst richt op ontmoeting van generaties. Ten tweede wordt ingezet op een verdieping van deze ontmoeting, op het werkelijk beter leren kennen van de ander om negatieve beeldvorming tegen te gaan. Uiteindelijk leidt dit tot het ambitieniveau van beïnvloeding, vice versa, waarbij elkaars kwaliteiten en ervaringen worden gedeeld en uitgewisseld. Hoewel het MATES-project niet dezelfde niveaus hanteert, zijn hun geboden interactievelden gebaseerd op ontmoeting en verbinding. In het MATES-project draait het om kennisdeling, ondersteuning van de ander, dichter of

eerder, meer betrokken samenleven, het spelen van rollenspellen en het 'samen ondergaan', zodat de reflectie werkelijk inzicht biedt in de leefwereld van de ander.

Voorwaarden intergenerationeel lokaal beleid

De uitdaging van succesvol intergenerationeel beleid op lokaal niveau ligt hem gedeeltelijk ook in het feit dat er een breed publiek mee gemoeid is en de problematiek zowel doelgroep- als gebiedsgericht is. Daarom wordt geadviseerd om drie deelterreinen te betrekken bij de vorming en de implementatie van intergenerationeel beleid, te weten de pedagogische gemeenschap, organisaties die gericht zijn om woonvoorzieningen en zorg en welzijn voor ouderen en organisaties die verband houden met de openbare ruimte. Op elk van deze beleidsterreinen kunnen initiatiefnemers hun eigen intergenerationele thema's en ambities kiezen en de keuze voor projecten en activiteiten daarop afstemmen.

Bij de inbedding van sociaal beleid staan twee begrippen centraal. Namelijk, positieve interactie, ofwel de ontmoeting tussen de verschillende generaties interactie, en verbonden hieraan toegankelijkheid: de faciliteiten die geboden worden in de openbare ruimte en van publieke voorzieningen is hiervoor een voorwaarde.

Omdat ontmoeting en verbinding ook in het vooronderzoek als kerncomponenten werden aangewezen op het gebied van succesvol intergenerationeel beleid, hebben vijf themabijeenkomsten ruimte geboden aan jonge en oudere Rotterdammers, die zich betrokken voelen bij het onderwerp, vanuit hun professie of vanuit interesse. Welzijnsorganisaties, professionals en bewogen Rotterdammers hebben input geleverd over de uitdagingen die gelden voor Rotterdam met betrekking tot de komende vergroening en vergrijzing, met daarbij als leidraad de thema's Wonen & Wijken, Zorg, Werk, Nieuwe Technieken en Maatschappelijke & Politieke betrokkenheid.

De uitdagingen waren volgens aanwezigen vaak te vinden in kennis en het voldoende benutten van de kwaliteiten van elkaar. Zo worden er vaak aannames gedaan die wellicht niet stroken met de werkelijkheid. Niet alleen geldt dit voor de ideeën die men heeft ten opzichte van de ander, maar ook met betrekking tot meer praktische zaken, bijvoorbeeld het internetgebruik van ouderen. Deze behoefte aan informatie wordt ook op maatschappelijk niveau gevoeld. Veel bewoners weten niet of er iets gebeurt op het gebied van intergenerationeel beleid. Bovendien is er ook geen voorlichting, over de uiteenlopende generaties, waardoor de beeldvorming veelal wordt bepaald door de vaak negatieve berichtgeving in de media. Zo lijkt het of vooroordelen niet worden tegengegaan, maar juist wordt versterkt, ook omdat de fysieke woonomgeving vaak gescheiden is tussen de groepen onderling. Op iedere bijeenkomst is tevens genoemd dat de kwaliteiten van met name de oudere generatie te weinig zichtbaar zijn en dat met name hier verbeterpunten liggen, zowel op het gebied van maatschappelijke en politieke betrokkenheid als op het gebied van werk. Tot slot is algemeen te zeggen dat de informatievoorziening onvoldoende is en dat maatschappelijke organisaties te weinig

samenwerken, waardoor bewoners het gevoel hebben dat de gemeente te weinig ruchtbaarheid kan geven aan intergenerationeel beleid.

Oplossingen voor bovenstaande uitdagingen zijn grofweg te clusteren in drie deelgebieden, namelijk informatievoorziening en voorlichting, een inbedding van intergenerationele projecten in het maatschappelijk werkveld om ontmoeting en verbinding te stimuleren en in de facilitaire ondersteuning die hiermee verband houdt.

Informatievoorziening en voorlichting

Jongeren en ouderen geven aan dat zij behoefte hebben aan duidelijkheid omtrent intergenerationele diversiteit en het diversiteitsbeleid. Zij ervaren dat veelal als onhelder. Er liggen kansen tussen de onderlinge organisaties die werkzaam zijn op het gebied van diversiteit om samen te werken op dit gebied. Ook was een belangrijk advies: 'Spreek elkaars taal'. Dit geldt zowel voor voorlichting vanuit de gemeente als voor een taalkloof tussen de diverse generaties, want zo kan men aansluiten op de belevingswereld van zowel de jonge als de oudere generatie.

Behalve de communicatie onderling, zou het ook uitkomst bieden als deze organisaties in samenwerking met de gemeente aandacht geven aan de verschillen tussen generaties als integraal onderdeel van het diversiteitsbeleid. Denk hierbij aan voorlichting via internet, radio en televisie of bijvoorbeeld via een conferenties en projecten van organisaties die zich bezig houden met diversiteit. Een online databank met daarin een overzicht van maatschappelijke projecten die in Rotterdam zijn gerelateerd aan de verschillen tussen generaties kan uitkomst bieden. Dit zou tevens een manier kunnen zijn om de kwaliteiten van oudere generaties weer duidelijk zichtbaar te maken.

Ontmoeten en verbinden

Het zwaartepunt van intergenerationeel beleid ligt, zoals ook in vooronderzoek naar voren kwam, bij ontmoeten en verbinden. Middels projecten op lokaal niveau zouden leden van verschillende generaties bij elkaar kunnen worden gebracht om te bekijken welke voordelen zij zelf kunnen halen uit een sociaal functionele relatie met elkaar. Zowel op maatschappelijk gebied biedt dit meerwaarde, maar ook op professioneel en sociaal gebied. Zo ervaren jongeren het als prettig, juist om advies te krijgen van ouderen die al hun sporen in het werkveld hebben verdiend. Zo wordt kenniskapitaal overgebracht aan een volgende generatie en tevens ontmoeting gestimuleerd.

Op maatschappelijk gebied zijn er succesvolle projecten bekend, waarbij jong en oud samen de wijk ingaan om hun visie te geven op de buitenruimte. Maar er zijn ook zeker kansen om ontmoeting te stimuleren op een meer innovatieve wijze: op internet elkaar ontmoeten kan zorgen voor verbinding.

Jongere en oudere Rotterdammers zie creatieve mogelijkheden tot verbinding met elkaar. Zij denken aan een platform op sociale netwerksites of het stimuleren van het gebruik van digitale spelletjes, zoals Wordfeud, kan zorgen voor een eerste digitale ontmoeting. Deze kan vervolgens verzilverd worden door hier een samenkomst voor te organiseren. Of meer gewaagd: het starten van spreekuur in de buurt waar zorgvragen van verschillende generaties aan bod kunnen komen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het geven van seksuele voorlichting, uitleg verschaffen over huis-tuin en. Zo wordt niet alleen ontmoeting gestimuleerd, maar wordt ook de zichtbaarheid van zorgvragen en zorgbehoeften van de verschillende generaties in een buurt vergroot evenals de bereikbaarheid. Anderzijds zijn er mogelijkheden om digitale spreekuren te maken waarbij jongeren kunnen adviseren over nieuwe technieken, internet en applicaties. Dergelijke vragenuurtjes zouden kunnen worden gekoppeld aan de verplichtingen van middelbare scholieren in het kader van hun maatschappelijke stage of vrije keuzepunten. Het internet biedt ook de mogelijkheid om in alle Rotterdamse wijken redelijk gemakkelijk een digitaal burgerpanel op te zetten. Op deze manier kunnen jongere en oudere generaties zich op een laagdrempelige manier inzetten in voor hun buurt.

Faciliteren ontmoeting en verbinding

Om kennisoverdracht, ontmoeting en verbinding te stimuleren, is ondersteuning nodig vanuit de gemeente. Met name op het gebied van communicatie en het bevorderen van voorlichting over de diverse generatie onderling, kan hierbij een impuls gebruiken. Daarbij zou kunnen worden gedacht aan faciliteiten als een digitaal platform voor intergenerationele projecten of stadsbrede internetvoorziening, zodat uitsluiting van bepaalde groepen wordt tegengegaan.

MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR

Het adviesrapport dat nu voor u ligt is een gezamenlijke inspanning van stichting LOKAAL en Pluspunt Rotterdam. Naast deze twee dragers van het project 'Kracht van Generaties' hebben verschillende mensen op enige wijze een bijdrage geleverd aan de inhoud van dit adviesrapport. Hetzij door deelname aan één van de themabijeenkomsten, door persoonlijke gesprekken, door het geven van tips/aanbevelingen, enzovoorts. Omdat zonder deze bijdragen dit adviesrapport niet in de huidige vorm tot stand was gekomen volgt hieronder als blijk van dank een overzicht van deze personen.

- Addie Bergwerff
- Agnes Vaillant
- Ahmed Kupeli
- Alicja Medocha
- Annie Ras
- Ariana Ortet
- Chris Aalberts
- Connie Pieters
- Corine Oudijk
- Dick van Nieuwkuijk
- E.F. van der Hart
- Eefje Ernst
- Elbrig de Groot
- Elly van der Weide
- Freek van der Heijden
- Froukje Jongsma
- Gerard Dudink
- Gerard Harmse
- Gerard van Kooten
- H.C. ter Kijk
- Hanneke Willemsen
- Hans de Haan
- Henry Vorselman
- Ilse Mink
- Iman Sedraoui
- Isa Cueto Muiños
- Jan Bemelman
- Jan Ming
- Jonathan Martinez
- Josephine Dries
- Jurgen Groeneboom
- Jurrian van Dijk
- Karen Binnendijk
- Koos Leidelmeijer
- Lisa van der Sommen
- Woonstad Rotterdam
- Vrouwennetwerk Rotterdam
- Stichting Firmitas, Inspirator LOKAAL
- Jongerenpanel Overschie
- Burgerpanel Rotterdam
- Digital Education Foundation
- Hoogleraar EUR, Auteur
via Pluspunt
- via Pluspunt
- via LOKAAL
- via Pluspunt
- Sociaal Ontwerpers, Inspirator LOKAAL
- BV. Leuvekwartier
- SeniorR
- Jongerenpanel Nesselande
- LOKAAL
- 't Gilde Rotterdam
- Seniorenraad Kralingen-Crooswijk
- via LOKAAL
- Seniorenraad Centrum
- Leeftijd & Co.
- Wijkgebouw Het Klooster
- Directeur Digital Playground
- Stichting RADAR
- Humanitas
- Onbenutte Kwaliteiten Rotterdam
- BV. Leuvekwartier
- ANBO-academie
- Stichting Waarheid
- SOR
- Opzoomermee
- LOKAAL
- via LOKAAL
- Miss Conseptuality, inspirator LOKAAL

- Lydia Schippers
  - M. Sghir
  - Mahmoud Chavoushi
  - Manon Solleveld
  - Mark Riemens
  - Marlon Vigelandzoon
  - Martin van Brenen
  - Maurits van Ham
  - Menno Rosier
  - Michelle Donkersloot
  - Najua Ezzerouali
  - Nicky Spierings
  - Niek van Hengel
  - Peter Diepenhorst
  - Peter Pruijt
  - Pim Pauwels
  - Remco Oosterhoff
  - Ria Kerklaan
  - Rob Visser
  - Roos Poelman
  - Rudy Chotoe
  - Saliha Aliyech
  - Sanne Zwijnenburg
  - Santhusia Ramlakhan
  - Sara Smets
  - Selina van Ooijen
  - Suat Tas
  - Suzanne Rietveld
  - Thea Aarts
  - Tica Vrolijk
  - Trees van Gennip
  - Willy Djaoen
  - Willy Hilverda
  - Zeki Celikkaya
- Jongerenpanel Nesselande
  - PBR
  - Me & Society
  - Granny's Finest
  - Jongerenpanel Overschie & Alexander
  - Digital Education Foundation
  - Ongekend Talent
- SBAW cultuurscout
  - Michelle D
  - Jongerenpanel Alexander
  - Jongerenpanel Alexander
  - Granny's Finest
  - De Verenigingsfabriek
  - Jongerenpanel Nesselande
  - Jongerenpanel Nesselande
  - LOKAAL
  - Stichting Ouderenwerk Noord
  - ComuniCadans
  - LOKAAL
  - Rotterdam Verkeert
  - Jongerenpanel Alexander
  - Pluspunt
  - Stichting Wijkorgaan Stadsdriehoek
  - Digital Education Foundation
  - MEE Rotterdam
  - PBR
  - Stichting DoorDeWijks
- SONOR Jeugd
  - gerontoloog, Levensloopacademie
  - Caribische Zilveren Krachten
  - Pluspunt
  - SMDD/SOW

LITERATUURLIJST

Boeken en artikelen

- Almeida Pinto, Teresa (red.), *'Gids voor het opstellen en implementeren van Intergenerationele projecten'*, (MATES-project 2008/2009).
- Adriaansen, R.J., *'Tussen ervaring en herinnering; generaties en geschiedschrijving (proefschrift)'*, (Rotterdam 2006).
- Becker, H.A., *'Generaties en hun kansen'*, (Amsterdam 1992).
- Bontekoning, A., *'Generaties in Organisaties, een onderzoek naar generatieverschillen en de effecten daarvan op de ontwikkeling van organisaties (proefschrift)'*, (Amsterdam 2007).
- Claus, S., *'Vergrijzing is een ware ramp voor Japan'*, (Bron: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4496/Buitenland/article/detail/3155600/2012/02/04/Vergrijzing-is-een-ware-ramp-voor-Japan.dhtml>), (30-7-2012).
- Diepstraten, Ester en Vinken, *'Mijn generatie. Zelfbeelden, jeugdervaringen en lotgevallen van generaties in de twintigste eeuw'*, (Tilburg 1998).
- Ester, P., Diepstraten, I. & Vinken, H., 'Generatiebesef in Nederland', in: Bode, Christina & Consoli, Luca (red.), *'Oud en Jong; verschillende generaties in Nederland'*, (Nijmegen 2010) 12-31.
- Mannheim, K., 'Das Problem der Generationen', in: Idem, *Wissenssoziologie* (Berlijn 1964) 509-565.
- Penninx, Kees, *'De stad van alle leeftijden. Een intergenerationele kijk op lokaal sociaal beleid'*, (Utrecht 2003).
- Spangenberg, F. & Lampert, M., *'De grenzeloze generatie; en de eeuwige jeugd van hun opvoeders'*, (Amsterdam 2009).
- Vertaling/bewerking redactie, 'VN-Bevolkingsprognose 2008', in: *Demos (Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut)*, jaargang 25, nummer 4 (2009).

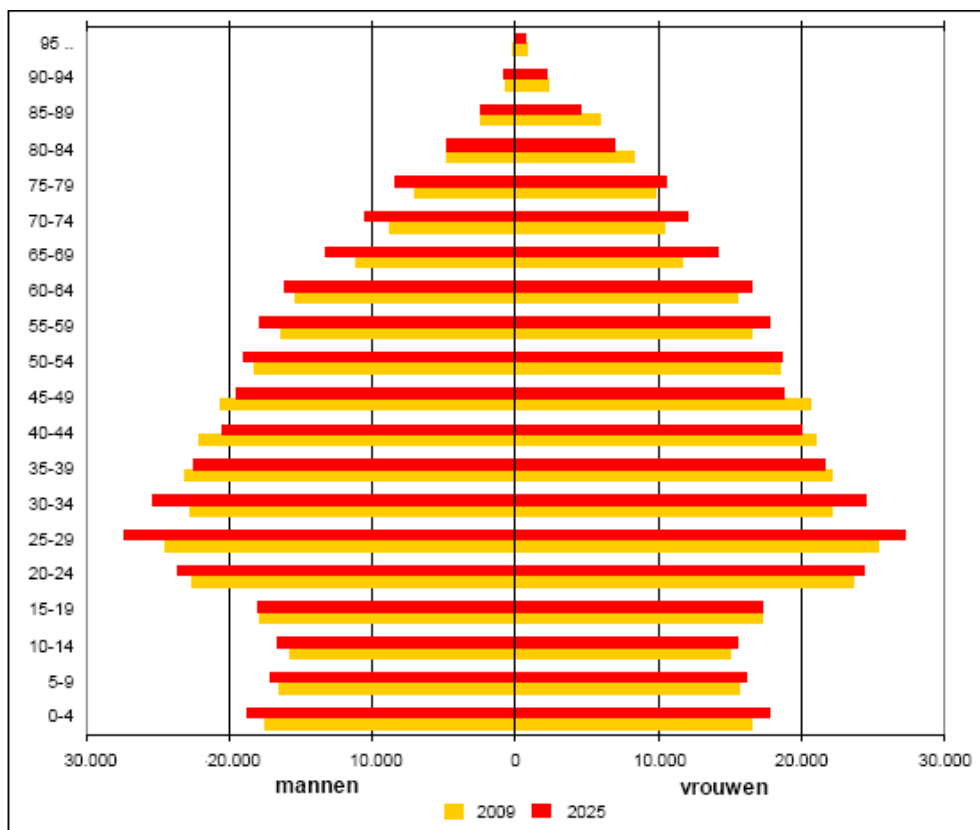
Webpagina's:

- http://www.rotterdam.nl/COS/publicaties/Vanaf%202005/11-3435_4.Bevolkingsmonitor%20Rotterdam%202011,%204e%20kwartaal.pdf, (18-9-2012).
- <http://www.rotterdam.nl/COS/standaartabellen/demografie/D05%20Bevolking%20Rotterdam%20Onaar%20land%20van%20nationaliteit,%20op%201-1-2000-2011.pdf>, (9-10- 2012).
- <http://ehbrief.ehb.be/nieuwsbericht/prijs-belgacom-foundation-voor-intergenerationeel-project-lerarenopleiding-lager-onder>, (26-5-2012).
- <http://www.pbdgent.be/node/938>, (26-5-2012).
- http://www.matesproject.eu/GUIDE_21_versions/Dutch.pdf, (27-5-2012).

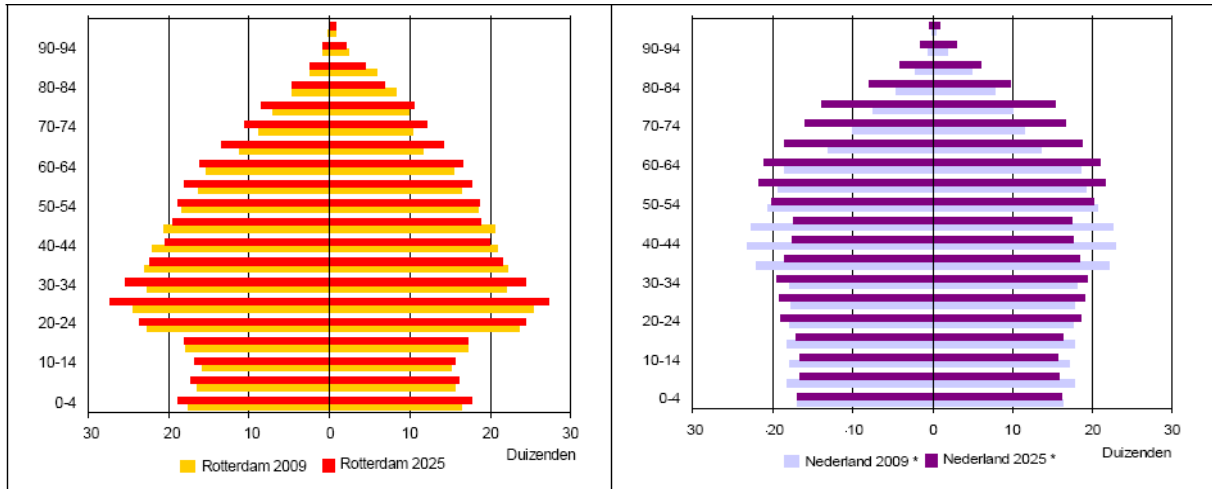
BIJLAGEN

BIJLAGE 1. BEVOLKINGSSAMENSTELLING EN ONTWIKKELING

Onderstaand figuur geeft de bevolkingsamenstelling in 2009 in Rotterdam en Nederland weer. In tegenstelling tot andere leeftijdsgroepen is er een brede groep van senioren en aankomend senioren (55 t/m 79 jaar) en twee smallere leeftijdsgroepen, namelijk de 25 t/m 34 jarigen en de groep kinderen tot 14 jaar die onevenredig toenemen. In deze prognose van de bevolkingsontwikkeling van Rotterdam is de demografische ontwikkeling van vergroening en vergrijzing schematische weergegeven.

Figuur 1. Bevolkingsontwikkeling 2009-2025 in Rotterdam (links) en Nederland (rechts)

* Voor een goede vergelijking van de leeftijdsverdelingen is de bevolkingspiramide van Nederland per geslacht gewogen naar de totale geprognosticeerde bevolking per geslacht van Rotterdam.

Figuur 2. Bevolkingsopbouw van Rotterdam naar leeftijd en geslacht, 2009 en 2025 (Bron: COS)

Bovenstaande figuur geeft de Rotterdamse bevolkingsamenstelling weer in 2009 en aan het einde van de prognoseperiode, zijnde het jaar 2025. De verwachte bevolkingsgroei kan meer specifiek worden toegeschreven aan drie leeftijdsgroepen: een brede groep van senioren en aankomend senioren (55 t/m 79 jaar) en twee smallere leeftijdsgroepen, namelijk de 25 t/m 34 jarigen en de groep kinderen tot 14 jaar.

Onderstaand is een overzicht opgenomen van de Rotterdamse bevolkingsamenstelling per deelgemeente weer naar leeftijd in 2009. Daarnaast zijn er prognoses gegeven voor dezelfde samenstelling naar leeftijd voor de jaren 2015, 2020 en 2025. De figuur geeft dus weer in welke Rotterdamse deelgemeentes naar leeftijd de sterkste bevolkingsgroei wordt verwacht (Bron: “Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025”, COS 2009).

Deelgemeente	Leeftijd (7 klassen)	2009	2015	2020	2025
		Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Alles	Alles	587161	596372	601750	609913
	0-14	97008	99353	100715	102144
	15-24	81320	81582	82223	83290
	25-34	94625	100624	102111	104419
	35-49	129518	124948	123154	122841
	50-64	100510	103517	105681	106029
	65-79	58762	62573	65393	68937
	80 +	25418	23775	22473	22253
01. Stadscentrum	Alles	30543	33955	37183	40434
	0-14	2920	3313	3617	3893
	15-24	4768	5028	5704	6224

	25-34	7990	9201	9981	11049
	35-49	6486	7369	8018	8535
	50-64	4984	5246	5736	6188
	65-79	2601	3010	3342	3690
	80 +	794	788	785	855
03. Delfshaven	Alles	71201	72019	72125	73726
	0-14	13225	13230	13347	13715
	15-24	12350	12080	11945	12128
	25-34	13590	14103	14021	14468
	35-49	16178	15536	15239	15320
	50-64	10277	10955	11164	11272
	65-79	4577	5099	5339	5711
	80 +	1004	1016	1070	1112
04. Overschie	Alles	15896	17335	18098	18002
	0-14	2543	2975	3211	3223
	15-24	1851	1938	2004	2011
	25-34	2112	2641	2721	2587
	35-49	3506	3714	3915	3902
	50-64	3209	3297	3408	3380
	65-79	1725	1988	2120	2184
	80 +	950	782	719	715
05. Noord	Alles	49794	49549	48656	48590
	0-14	7195	7311	7232	7282
	15-24	7414	7198	7145	7135
	25-34	11999	12160	11963	12096
	35-49	11111	10755	10273	10048
	50-64	7197	7163	7105	7026
	65-79	3586	3826	3886	3977
	80 +	1292	1136	1052	1026
06. Hillegersberg-Schiebroek	Alles	41390	41610	40021	38774
	0-14	7846	7965	7568	7245
	15-24	3867	4000	3942	3845
	25-34	4716	4728	4468	4317
	35-49	9775	9473	8814	8312
	50-64	7654	7800	7752	7564
	65-79	4486	4945	5064	5186
	80 +	3046	2699	2413	2305

08. Kralingen-Crooswijk	Alles	49289	48618	50507	50836
	0-14	6764	6828	7322	7442
	15-24	8582	8052	8297	8360
	25-34	9621	10397	10955	10956
	35-49	9829	9096	9294	9308
	50-64	8041	7742	7899	7809
	65-79	4597	4877	5183	5375
	80 +	1855	1626	1557	1586
10. Feijenoord	Alles	68478	68085	68388	69971
	0-14	13088	12957	12951	13261
	15-24	9963	9589	9491	9599
	25-34	10144	10476	10443	10674
	35-49	15583	14571	14337	14470
	50-64	11784	12134	12444	12674
	65-79	6213	6648	7020	7505
	80 +	1703	1710	1702	1788
12. IJsselmonde	Alles	57941	60416	62812	64518
	0-14	9929	10949	11631	12040
	15-24	7536	7604	7883	8144
	25-34	7620	8668	9115	9318
	35-49	12085	11846	12188	12482
	50-64	10028	10694	11141	11250
	65-79	7155	7254	7599	8126
	80 +	3588	3401	3255	3158
13. Pernis	Alles	4810	4736	4644	5127
	0-14	815	844	844	938
	15-24	532	524	511	568
	25-34	612	624	611	712
	35-49	1179	1119	1071	1175
	50-64	890	865	867	940
	65-79	569	558	563	615
	80 +	213	202	177	179
14. Prins Alexander	Alles	90312	92487	91225	90315
	0-14	14726	14780	14427	14203
	15-24	10047	10928	10852	10730
	25-34	10247	11102	11324	11461
	35-49	20064	18760	17559	16889

	50-64	17997	18853	18804	18380
	65-79	11516	12558	13094	13628
	80 +	5715	5506	5165	5024
15. Charlois	Alles	62925	62564	60875	60110
	0-14	10821	10969	10731	10526
	15-24	8883	9138	8930	8803
	25-34	11542	11423	10915	10907
	35-49	13529	13284	12759	12254
	50-64	9533	9752	9832	9763
	65-79	5538	5462	5514	5760
	80 +	3079	2536	2194	2097
16. Hoogvliet	Alles	34904	34314	34827	34824
	0-14	5697	5599	5811	5897
	15-24	4475	4321	4189	4155
	25-34	3514	3925	4205	4145
	35-49	8015	7146	7022	6989
	50-64	6688	6739	6922	6814
	65-79	4847	4702	4800	4999
	80 +	1668	1882	1878	1825
17. Hoek van Holland	Alles	9435	10430	12133	14434
	0-14	1426	1608	1988	2442
	15-24	1017	1145	1296	1547
	25-34	883	1140	1352	1692
	35-49	2111	2226	2622	3121
	50-64	2162	2218	2550	2923
	65-79	1331	1610	1828	2136
	80 +	505	483	497	573
99. Haven- en industriegebieden	Alles	243	254	256	252
	0-14	13	25	35	37
	15-24	35	37	34	41
	25-34	35	36	37	37
	35-49	67	53	43	36
	50-64	66	59	57	46
	65-79	21	36	41	45
	80 +	6	8	9	10

BIJLAGE 2. GEËVALUEERDE INTERGENERATIONELE PROJECTEN IN NEDERLAND

Hieronder staat een beknopt overzicht van geëvalueerde intergenerationele projecten in Nederland. Dit overzicht dient als voorbeeld van hoe de intergenerationele benadering in de praktijk gebracht kan worden en met welk resultaat. Daarnaast dient het overzicht tevens ter inspiratie voor de opzet van intergenerationele projecten in Rotterdam. Per project is een tabel opgesteld met daarin de volgende informatie:

- Naam
- Inhoud
- Doel(en)
- Methodiek, werkwijze of projectopzet
- Uitgevoerde activiteiten (als een project opgedeeld is in meerdere activiteiten/projecten)
- Niveau

Met het kopje 'niveau van het project' is aangegeven welke richting het project op gaat met betrekking tot de deelnemers. Hieruit kan worden opgemaakt op welk niveau het project zich voortzet. Deze indeling sluit aan op de ambitieniveaus van intergenerationeel werken zoals deze zijn geformuleerd naar aanleiding van het nationaal stimuleringsprogramma 'De buurt van alle leeftijden' van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.

- + = Ontmoeten
- ++ = Leren van elkaar
- +++ = iets doen met elkaar

Project	Jong en oud samen op weg
Inhoud	Lize heeft in 2006/2007 het project 'Jong en oud samen op weg' uitgevoerd. Er zijn workshops georganiseerd waarbij muziek als middel dient om elkaar beter te leren kennen en te begrijpen en workshops gericht op gezamenlijke geschiedenis en cultureel erfgoed. Het project is uitgevoerd in samenwerking met de andere samenwerkingsverbanden van het Landelijk Overleg Minderheden. Eind september 2007 liep het project ten einde.
Doel(en)	Door middel van muziek en cultureel erfgoed jongeren en ouderen met elkaar kennis te laten maken, uitwisseling stond centraal.
Methodiek	De in het kader van dit project georganiseerde activiteiten kenmerkten zich door hun diversiteit. Er werden twee methoden gehanteerd: eenmalige activiteiten en activiteiten waarbij een vaste groep meerdere keren bijeenkwam. De werving van eenmalige activiteiten verliep via allerlei kanalen: via de locatie waar de activiteit plaats zouden vinden, via de LOM- samenwerkingsverbanden, maar ook via lokale pers. Hierdoor werden de eenmalige bijeenkomsten door een verscheidenheid aan mensen bezocht. Bij de tweede methode werkte een vaste groep deelnemers gezamenlijk aan een eindresultaat, zoals een rap of een mini-expositie.
Uitgevoerde	- Rappen met jongeren en ouderen

activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> - Plekken van herinnering in verhaal en object - Chinese ouderen en gemengde jongeren - Geloof en bijgeloof - Dansfestijn - Deelname aan de actie Heel Nederland Danst - Spelletjesfestijn - Brainstormsessie in Amsterdam - De verrijzeniskerk - Dansen in drie ouderencentra
Niveau	+++ → Jong en oud doen met elkaar activiteiten en komen meerdere keren bijeen.

Project	Zout & Zout
Inhoud	In de periode oktober 2008 tot en met februari 2009 heeft Stichting Lize het pilotproject Zoet&Zout: Verhalen & eetrituelen van bewoners uit Amsterdam Nieuw-West, uitgevoerd. Dit community art project vond plaats in het kader van het Europese Jaar van de Interculturele Dialoog en voor de uitvoering is samengewerkt met het ZID Theater uit Amsterdam en de Wijkalliantie. Centraal in het project stonden de ontmoeting, dialoog en uitwisseling tussen verschillende culturen en generaties in de wijk, met als bindmiddel eten en multidisciplinair theater.
Doel(en)	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzame maatschappelijke binding - Intercultureel, intergenerationeel en culinair erfgoed - Multidisciplinair theater als middel - Continuïteit
Werkwijze en projectopzet	<p>De Zoet & Zout werkwijze bestaat uit vijf fasen die organisch in elkaar overlopen, maar wel een eigen doel, tempo, werkwijze en sfeer hebben.</p> <p>Fase 1 – Werven Fase 2 – Uitwisselen Fase 3 – Vormgeven Fase 4 – Presenteren Fase 5 – Afronden</p>
Niveau	<p>+/+ → Een doel was om binding tussen wijkbewoners te vergroten en versterken. De meeste van de 70 deelnemers kenden elkaar niet van tevoren, dus ontmoeting stond centraal.</p> <p>+++ → Ruim 40 deelnemers hebben voorstellingen gegeven. Na afloop van het project bleven veel van deze mensen actief in de wijk.</p>

Project	Vertel eens...
Inhoud	Verhalen worden van generatie op generatie overgedragen en ouderen en jongeren hebben elkaar heel wat te vertellen. In dit kader heeft Stichting Jeugd- en Jongerenwerk Midden-Holland het project "Vertel eens..." ontwikkeld. Met het project "Vertel eens..." worden de verhalen en de mensen achter de verhalen letterlijk in beeld gebracht. De oude generatie vertelt, de jonge generatie stelt vragen, luistert en filmt. Gespreksstof is er genoeg,

	want er is in de afgelopen decennia nogal wat veranderd. Denk bijvoorbeeld aan de opkomst van de computer en mobiele telefoon, omgangsvormen, onderwijs, vrijetijdsbesteding enzovoorts. De ouderen en jongeren worden via sleutelfiguren, scholen en jongeren- en ouderenorganisaties geworven. Om de jongeren goed voorbereid 'het veld' in te sturen, krijgen zij vooraf een workshop interview- en filmtechniek aangeboden. Hierbij leren ze de belangrijkste vaardigheden die nodig zijn voor het houden van een interview. Daarnaast leren ze met behulp van de modernste filmapparatuur hoe je mensen en hun verhalen zo mooi mogelijk in beeld kunt brengen. Met deze kennis gaan ze in gesprek met de ouderen.
Doel(en)	<ul style="list-style-type: none"> - Bijdrage leveren aan begrip voor elkaar - Vergroten historisch besef bij jongeren - Jongeren kennis laten maken met filmtechnieken - Bijdrage leveren aan het betrekken van ouderen bij de gemeenschap en daarmee aan het voorkomen van sociaal isolement van ouderen
Werkwijze	Er heeft eerst een centrale workshop plaatsgevonden. De workshop was er op gericht om de jongeren van alle deelnemende gemeenten (uit zowel de Alblasserwaard als de Krimpenerwaard) kennis te laten maken en vaardigheden te leren met betrekking tot interview- en filmtechniek. Vervolgens zijn er twee bijeenkomsten georganiseerd waar de jongeren en ouderen uit de gemeenten Graafstroom en Zederik elkaar ontmoetten en met elkaar in gesprek raakten.
Niveau	+ / ++ → In dit project staat vooral ontmoeting centraal. Jongeren interviewen ouderen over vroeger en daar blijft het bij. Ze leren wel van elkaar.

Project	JOIN, jong en oud interactief
Inhoud	Dit project is gestart op initiatief van CMWW, Centrum voor Maatschappelijk Werk en Welzijnswerk. De voorbereiding en uitvoering is in samenwerking gedaan met meerdere organisaties. JOIN organiseert discussiebijeenkomsten tussen senioren en scholieren aan de hand van thema's. Een groep senioren gaat in discussie met de jongeren over allerlei onderwerpen zoals opvoeding, regels, de oorlog, vrije tijd werken etc. De scholieren en de ouderen ontmoeten elkaar meerdere keren zodat jong en oud een beter inzicht krijgen in elkaars achtergronden. De uitvoering vond plaats in het najaar/winter van 2001.
Doel(en)	Wederzijds begrip en tolerantie tussen jong en oud verbeteren.
Werkwijze	Het project bestaat uit drie deelprojecten: <ol style="list-style-type: none"> 1. Intervenieren in situaties waarbij buurtbewoners en jongeren, met name op straat, met elkaar in conflict zijn gekomen. 2. Publicitair en cursorisch/agogisch ingaan op het thema van de confrontatie tussen jong en oud, met accent op de wederzijdse tolerantie en het respecteren van grenzen die horen bij verschillende culturen, waarden en normen. 3. Het opzetten van activiteiten, die erop gericht zijn ouderen met specifieke deskundigheden en (levens)ervaringen vrijwillig in te zetten in het onderwijs, danwel de kwaliteiten van jongeren aan te wenden ten behoeve van ouderen.
Uitgevoerde activiteiten	- Kinderen interviewen ouderen in de eigen buurt. Daarna bezochten ouderen de klas om de interviews te bespreken

	<ul style="list-style-type: none"> - Ouderen gaan met jongeren in discussie op basis van thema's - Confrontatie tussen ouderen en jongeren op het gebied van samen handelen en omgaan met elkaar - Speurtocht langs plekken voor oud en jong - Rollenspelen aan de hand van stellingen - Wandeling door de wijk met kinderen en ouderen. In gesprek met elkaar over de verschillen van vroeger en nu. - Een opdracht om JOIN te verwoorden, verbeelden of te verklanken met afsluitend een presentatie ervan - Activiteit rondom promotievideoband
Niveau	+++ → 8 activiteiten waarin jong en oud samen activiteiten doen. Sommige activiteiten vonden meerdere keren plaats, andere niet.

Project	OMO, onbekend maakt onbemind
Inhoud	OMO is een intergenerationeel pilotproject waarbij ontmoetingen plaatsvinden tussen zelfstandig wonende ouderen enerzijds en jongeren en kinderen (in Vensterschoolverband) anderzijds. OMO speelt in de wijken Selwerd, Paddepoel en Tuinwijk in de stad Groningen en het loopt in het jaar 2004 en de eerste twee maanden van 2005. Het is opgezet door Stichting Wing in opdracht van OCSW, maar Stichting Wing ging in de zomer van 2004 falliet. De Oude Ulo Leek heeft het project overgenomen.
Doel(en)	Te onderzoeken welke gevolgen de ontmoetingen hebben op het gebied van de leefbaarheid, de sociale samenhang en de beeldvorming bij en onder de leeftijdsgroepen en –culturen.
Werkwijze	Onder de naam van OMO zijn zes verschillende 'activiteiten' gerealiseerd. Het worden 'ontmoetingen' genoemd: georganiseerde, gestructureerde bijeenkomsten met verschillende groepen deelnemers die variëren in duur.
Uitgevoerde activiteiten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gymmen met kinderen en ouderen 2. Muziek maken met peuters en ouderen 3. Schilderen van een fietstunnel met jongeren en ouderen 4. Sterren kijken met kinderen en ouderen 5. Schouwen van de woonomgeving met kinderen en ouderen (uiteindelijk niet doorgegaan) 6. Koken met jongeren en ouderen
Niveau	+++ → Kinderen, jongeren en ouderen doen verschillende activiteiten met elkaar, die meerdere keren plaats vinden.

Project	Heimweeliedjes, het lied van je moeder!
Inhoud	Dit project is uitgevoerd in 2010 en 2011 in Rotterdam Noord, Kralingen en Crooswijk. Er zijn liedjes en verhalen verzameld door meidengroepen van buurthuis Mozaïek, buurthuis Basta en via de activiteitenbegeleiding van het verpleeghuis Pniël. In totaal hebben 35 mensen liedjes gezongen en verteld waarom een bepaald liedje zo belangrijk was voor hem of haar.
Doel(en)	Het inspireren van medewerkers in de zorg en welzijn om de bijna vergeten liedjes

	en verhalen van oudere Rotterdammers naar boven te halen en om gesprekken tussen ouderen en jongeren op gang te brengen.
Werkwijze	Voorafgaand aan het project is er twee jaar lang gezocht naar heimweeliedjes in de stad. Er is naar jongeren gezocht die ouderen wilden vragen naar de liedjes van vroeger, van ver weg. Door Rotterdammers te vragen naar die liedjes, was het de bedoeling om herinneringen aan vroeger en ver weg naar boven te halen. In verpleeghuis Pniël zijn er ouderen en hun dochters geïnterviewd en in het Oude Noorden waren er jonge meiden die, onder leiding van een enthousiaste meidenwerkster, ouderen rechtstreeks vragen stelden over heimweeliedjes. De taken waren hierbij eerlijk verdeeld. De een deed het interview, de ander moest de antwoorden opschrijven en de derde maakte foto's van de geïnterviewde personen. Ook waren er meiden die hielpen met het vertalen van buitenlandse liedjes. Van de verzamelde liedjes en de werkwijze is een projectboekje gemaakt. Uiteindelijk heeft Stichting Welzijn Noord het project overgenomen.
Niveau	+ / ++ → Ontmoeting en contact leggen stond in dit project centraal. Daarbij hebben de jongeren heel veel van de ouderen geleerd.

Project	Buurt voor alle leeftijden
Inhoud	PJ PARTNERS heeft deze methodiek in 2006 uitgevoerd in de Duin en Bollenstreek. Aanleiding was het signaal dat de kloof tussen jong en oud in de Duin- en Bollenstreek groeiende is. Ook vanuit de politiek kwamen er in diverse gemeenten initiatieven om wijkgericht werken en veiligheid op de agenda te zetten.
Doel(en)	Dit project dient als voorbeeld en inspiratie voor andere gemeenten en regio's die intergenerationeel werken willen gaan invoeren. Verder is het de bedoeling om contact en communicatie tussen jong en oud te organiseren, zodat er begrip en tolerantie voor elkaar ontstaat.
Werkwijze	Buurt voor alle leeftijden is een methodiek die gericht is op intergenerationele buurtontwikkeling in het kader van sociaal beleid. Jongeren en ouderen kunnen een positieve betekenis hebben voor elkaar en voor hun buurt. In deze methodiek wordt systematisch te werk gegaan. Allereerst vindt er een inventarisatie plaats van de knelpunten en kansen die er zijn in de omgang tussen jong en oud. Vervolgens wordt er draagvlakonderzoek gedaan bij de instellingen om te peilen wat hun belangstelling is om deel te nemen aan het project. Om de samenwerking te formaliseren wordt er een startdocument opgesteld. Hierin wordt een analyse gemaakt van het krachtenveld en worden de wensen en verwachtingen van de participanten beschreven. Belangrijk onderdeel van het startdocument is het plan van aanpak met de bijdrage van elke organisatie. De laatste fase is de projectfase. Afhankelijk van de lokale situatie wordt gekozen voor projecten die gericht zijn op: <ul style="list-style-type: none"> • Omgaan met conflicten tussen ouderen en jongeren. • Gezamenlijke belangenbehartiging. • Wederzijdse hulp- en dienstverlening tussen ouderen en jongeren.
Niveau	+++ → Jong en oud doen meerdere activiteiten met elkaar, maar contact en ontmoeting staat hierbij wel centraal.

Project	Tijdreizen
Inhoud	Een methode die jongeren en ouderen op een persoonlijke manier met elkaar en elkaars belevingswereld in contact brengt. Het is een keuzevak van de Hogeschool Rotterdam in samenwerking met organisatie die met ouderen werken, zoals Pluspunt.
Doel(en)	Dat de deelnemers een beter beeld krijgen van wat het betekent om jong of oud te zijn in de huidige tijd. Hierdoor wordt stereotype beeldvorming die bij studenten kan bestaan over ouderen doorbroken.
Werkwijze	Thema's die besproken worden zijn: Opvoeding, Taboes, Huidige levensfase en levenskunst of keuzevrijheid. Per gespreksgroep kunnen vier of vijf studenten en vier of vijf ouderen deelnemen. Eén van de studenten heeft de rol van gespreksleider.
Niveau	+ / ++ → Jongeren en ouderen worden met elkaar in contact gebracht en gaan met elkaar in gesprek waardoor zij van elkaar leren. Hier blijft het bij.

Project	Check In
Inhoud	Tijdens dit project ontmoeten senioren en jongeren met verschillende culturele achtergronden elkaar en werken samen in een cultuurbus die door Rotterdam trekt. In de bus, die omgebouwd is tot bioscoop en tentoonstellingsruimte, krijgen jongeren een film te zien waarin 4 ouderen met hun kleinkinderen praten over vroeger en nu. Drie van de vier ouderen uit de film zijn geboren in een niet Westers land. Ook kunnen de jongeren in de bus kijken naar een aantal kunstwerken die gemaakt en gebaseerd zijn op de verhalen van de grootouders uit de film.
Doel(en)	Om negatieve beeldvorming rondom etnische afkomst en leeftijd tegen te gaan.
Werkwijze	De bus bezoekt scholen en zorgcentra. Bij de scholen is Check In gericht op de bovenbouw van het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor het onderwijs is er een lespakket samengesteld. Zo worden de scholieren gekoppeld aan een oudere uit een andere cultuur en interviewen hem of haar. Ze werken de interviews uit in artikelen, foto's, collages of gedichten. Van wat ze hebben geleerd tijdens het project maken ze een kleine expositie in een verhuisdoos. Van de verhuisdozen wordt een tentoonstelling ingericht door jong en oud samen, zodat de resultaten zichtbaar zijn voor een breed publiek. Omdat het project niet langer door kon gaan wegens geld te kort, is er geprobeerd om een alternatief te bedenken welke goedkoper is, zodat het project eventueel toch nog kan worden ingezet (onder een anderen naam). <i>De Gekleurde Tijdmachine</i> heeft dezelfde basis, maar de bus wordt weggelaten. Het lesmateriaal van Check In kan gebruikt worden en interviews vinden plaats op scholen tussen jongeren en hun grootouders.
Niveau	+++ → In dit project blijft het niet alleen bij ontmoeting. De scholieren gaan, na het bezoek aan de bus, aan de slag met opdrachten waarin ze werkelijk in contact komen met ouderen. Samen werken ze aan de uitwerking van de opdrachten.

Project	Joud Club Schiedam
Inhoud	Jongeren en senioren leven vaak in volstrekt verschillende werelden. Het gevolg is een grote kloof en vooroordelen. In de Schiedamse Joud Club (Jong geleerd, oud gedaan), runnen jonge meiden, sinds 19 juni 2011, als vrijwilliger een ontmoetingsruimte voor senioren. De meiden zijn tussen de 16 en 21 jaar en afkomstig uit verschillende culturen.
Doel(en)	Ouderen en jongeren leren elkaar kennen en waarderen. Vooroordelen verdwijnen en de kloof tussen oud en jong wordt kleiner.
Werkwijze	De meiden zijn opgeleid en getraind om in eigen beheer de ontmoetingsruimte te runnen. Zij bepalen, in samenspraak met de senioren, de invulling van activiteiten en diensten. Dit varieert van het meehelpen invullen van een formulier, of meegaan naar een huisarts of instanties tot het organiseren van sportieve en culturele activiteiten. Een projectmanager, seniorenadviseur en het jongerenwerk ondersteunen de meiden hierbij.
Niveau	+++ → Dit is typisch een voorbeeld van een project dat verder gaat dan alleen ontmoeting. Daarnaast is dit geen project dat gestopt is na een jaar, maar het gaat verder en is ook overdraagbaar. Vandaar dat wij met oprichter Mahmoud Chavoushi hierover in gesprek zijn gegaan. Het verslag van dit gesprek is te vinden in de bijlage.

BIJLAGE 3. INTERNATIONALE INTERGENERATIONELE PROJECTEN

Bij de totstandkoming van het adviesrapport is tevens gemonitord welke intergenerationale projecten in het buitenland succesvol zijn uitgevoerd. Een deel van de projecten is in lijn met het Europese MATES-project dat is behandeld in het methodologisch kader van dit adviesplan.

Onderstaand overzicht dient ter inspiratie voor de opzet van intergenerationale projecten in Rotterdam.

Project	Een digitale databank van intergenerationale activiteiten voor onderwijs en ouderenzorg ²²
Land	België
Inhoud	Het project bestaat uit het inrichten van een digitale databank van intergenerationale activiteiten voor onderwijs en ouderenzorg. Deze databank zal naast uitgeschreven activiteiten ook foto- en filmmateriaal bevatten om de beschrijving van de activiteiten nog toegankelijker en tastbaarder te maken. De activiteiten ontstaan uit een intensieve samenwerking tussen het W.Z.C. Sint-Jozef, de Vrije Basischool De 5-sprong en de studenten Bachelor lager onderwijs van Erasmushogeschool Brussel (EhB). Met dit project waren ze in 2011 één van de winnaars van de Belgacom Foundation.
Doel(en)	Door de verworven kennis en kunde, van de samenwerkende partijen, te delen via deze digitale databank, wil de organisatie actoren uit onderwijs en ouderenzorg aanzetten tot implementatie van intergenerationale werken. Intergenerationeel werken is namelijk een meerwaarde én voor onderwijs én voor ouderenzorg.
Werkwijze	Een onderdeel van dit project is de intergenerationale activiteit 'met de dag groeit het respect tussen de generaties'. Hierin trekken elk jaar de tweedejaars studenten van de bacheloropleiding lager onderwijs van de EhB naar het Oost-Vlaamse dorp Moerzeke om er tussen de kinderen van de 5-sprong – de plaatselijke lagere school – en de bewoners van het woon- en zorgcentrum Sint-Jozef een intergenerationale projectweek op te zetten. In die week worden dagelijks activiteiten georganiseerd tussen de kinderen en de ouderen. Het heeft ondertussen al een traditie van drie jaar en heeft als doel om de contacten tussen niet-verwante ouderen en jongerentot stand te brengen.
Niveau	+++ → Het project bestaat uit verschillende onderdelen waarin jong en oud samen komen en activiteiten met elkaar ondernemen. Ouderen leren van jongeren, jongeren leren van ouderen. Ouderen ontwikkelen respect voor jongeren, jongeren ontwikkelen respect voor ouderen. Jongeren leren uit de rijke ervaring van de ouderen. Ouderen leren uit de jonge levendigheid van de jongeren. Ouderen blijven een deel van de maatschappij door deze intensieve samenwerking tussen de jongeren en de bewoners van het woon- en zorgcentrum. Jongeren zien ouderen als een waardig deel van de maatschappij. Daarnaast is het een project dat al een aantal jaar loopt en goede resultaten heeft.

²² <http://ehbrief.ehb.be/nieuwsbericht/prijs-belgacom-foundation-voor-intergenerationale-project-lerarenopleiding-lager-onder-> (26-5-2012).

Project	Actief vrijwilligers werk met jongeren ²³
Land	België
Inhoud	Dit project wordt uitgevoerd in Gent met leerlingen van de Vip. –school en ouderen uit de wijk. Aanleiding was dat er veel oudere mensen wonen in de blokken aan de Watersportbaan en dat die mensen vaak eenzaam zijn, te weinig buiten komen en te weinig bewegen. Het OCMW, Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, voert al een project uit in de wijk waarbij vrijwilligers een bezoek brengen aan 80-plussers. Dit loopt goed, alleen horen de vrijwilligers vaak van de ouderen dat ze een wandeling willen maken. Helaas hebben de vrijwilligers hier geen tijd voor en als de ouderen dan moeten kiezen tussen schoonmaken en een wandeling, kiezen ze toch voor de schoonmaak omdat ze dit zelf niet meer kunnen. Daarom is er een project opgestart waarin jongeren met ouderen een wandeling gaan maken.
Doel(en)	<ul style="list-style-type: none"> - Eenzaamheid van ouderen tegengaan - Jong en oud met elkaar in contact brengen - Leren wat voor elkaar over te hebben - Aandacht besteden aan een doelgroep die in de wijk sterk vertegenwoordigd is en die momenteel weinig aandacht krijgt
Niveau	+ / ++ → Jong en oud ontmoeten elkaar in de wijk en leren van elkaar

Project	Viure i Conviure (Wonen en Samenwonen) ²⁴
Land	Spanje
Inhoud	Oudere, alleenstaande senioren wonen samen in een huis met jonge studenten. Het idee was om een programma op te stellen voor de gezamenlijke huisvesting waaraan twee groepen deelnemen. De ene groep zijn alleenstaande senioren ouder dan 60 jaar die bereid zijn hun woning te delen en in staat zijn om gratis adequate onderdak te bieden aan een student. De andere groep zijn studenten onder de 30 die cursussen volgen aan de universiteit en die in ruil voor de accommodatie bereid zijn om de oudere gezelschap te houden en 's nachts thuis te blijven.
Doel(en)	Het algemene doel van het programma is het bevorderen van zorgrelaties tussen leden van twee verschillende generaties die elkaar als niet-familieleden normaal gesproken niet zouden ontmoeten.
Werkwijze	Een ploeg van professionals (psychologen en sociale werkers) biedt ondersteuning aan de oudere en de student en dragen er zorg voor dat de ervaring van het samenwonen voor beiden een positieve is, vanaf de start van het selectie proces tot het einde van het academische jaar. Stap 1 in dit project is het vormen van paren. Het bij elkaar zoeken van geschikte paren vindt plaats gedurende het hele academische jaar. Na een proefmaand tekenen de deelnemers een 'samenwoonafpraak'. Tijdens het koppelingsproces draagt een professioneel team er zorg voor dat het om mensen gaat die bij elkaar passen, qua persoonlijkheden en qua interesses. Stap 2,

²³ <http://www.pbdgent.be/node/938>, (26-5-2012).

²⁴ http://www.matesproject.eu/GUIDE_21_versions/Dutch.pdf, (27-5-2012).

	de laatste stap, is het volproces. Regelmatig worden de partijen gevolgd door een aangewezen professional. Ongeveer eens in de maand komt een medewerker langs thuis om met de oudere te praten. De studenten worden op het projectbureau geïnterviewd. Middels dialoog, zelfreflectie, onderhandeling en verzoening worden conflicten aangepakt. Naast de participanten en het team van professionals, vormt ook de familie van de oudere een integraal deel van het project. Het is belangrijk dat de familie positief staat tegenover het woonproject, en bereid is om wanneer nodig bij te springen, bijvoorbeeld bij gezondheidsproblemen.
Niveau	+++ → Dit is een typisch voorbeeld van een project waarbij veel gebeurt op het gebied van samen doen. In het begin staat ontmoeting centraal, maar hier blijft het niet bij aangezien oud en jong bij elkaar in huis wonen. Vandaag de dag is dit project actief in 27 Spaanse steden, in samenwerking met 34 universiteitscentra.

Project	GAP – Volkstuinenproject Grassmoor ²⁵
Land	Engeland
Inhoud	In het Engelse Derbyshire is een intergenerationeel volkstuinenproject opgezet. Het bevordert gezondheid en welzijn op een creatieve manier en tegelijkertijd worden de tuinierskwaliteiten van de deelnemers verbeterd. De verschillende generaties werken met elkaar samen, ervaren alles samen en verzetten zich tegen het stereotype beeld dat ze hebben van de andere generatie. Het idee van dit project was om alle deelnemende generaties samen te laten werken aan het plannen en onderhouden van een volkstuin. Lichaamsbeweging en een gezond eetpatroon maken intrinsiek deel uit van het project.
Doel(en)	Het project streeft naar het verbeteren van de maatschappelijke samenhang, door het aanmoedigen van intergenerationele banden buiten de familie om, en door het samen werken aan een project ten behoeve van een gezonde levensstijl. Met deze opzet wordt gepoogd een positieve, praktische benadering te vinden voor het voorkomen en bestrijden van obesitas binnen alle generaties.
Werkwijze	Aan het begin van het schooljaar krijgen de leerlingen de kans om met leden van de tuiniersverenigingen samen te werken aan de bewerking van een stukje land naast de school. Deze activiteit wordt wekelijks ingeroosterd om de sessies regelmatig te houden. Op school worden ook lessen gegeven over gezond eten en lichaamsbeweging. Stap 1 in het project is dan de kennismaking. De nieuwe banden worden gesmeed met een activiteit ter kennismaking, waarbij beide generaties met nieuwe dingen in aanraking komen. In dit project is het gedaan met een activiteit waarbij deelnemers van alle generaties samen een tipi in elkaar zetten. De laatste stap, stap 2, gaat over het werken in de tuin. Elke week komt men bij elkaar om met de vrijwilligers van de volkstuinvereniging de taken van de dag af te spreken. Ze verzorgen de gewassen en planten daar waar nodig nieuwe aan, terwijl ze ook een kijkje kunnen nemen bij andere volkstuintjes in de buurt om nieuwe gewassen van andere tuinders te leren kennen en erover te praten.

²⁵ Idem, (27-5-2012).

Niveau	+++ → De verschillende generaties werken met elkaar samen in het onderhouden van een volkstuin. Zij komen met elkaar bijeen om allerlei zaken te bespreken, verdelen de taken en voeren het vervolgens uit.
--------	---

Project	Fifty – Fifty ²⁶
Land	Italië
Inhoud	Dit project draait om de vraag hoe Italiaanse jongeren en ouderen Sociaal Europa ontdekken met internationaal vrijwilligerswerk. Het verrichten van internationaal vrijwilligerswerk en sociale en culturele uitwisselingen zijn uitstekende leermiddelen voor solidariteit en actief burgerschap. Het idee van het project was om ploegen te vormen van jongere en oudere vrijwilligers die al eerder betrokken waren bij activiteiten van de drie partnerorganisaties. Deze teams werkten aan het materiaal, onderwijsondersteuning en promotiestrategie, en ze moedigden plaatselijke besturen, organisaties en burgers aan om mee te werken door te helpen met de organisatie of gewoon door participatie door actief Europees burgerschap en internationaal vrijwilligerswerk.
Doel(en)	Het doel van het project was om actief Europees burgerschap en vrijwilligerswerk te bevorderen, om te komen tot effectieve methoden voor informeel onderwijs verdere socialisatie naar meer solidariteit, tolerantie en duurzaamheid in heel Europa.
Werkwijze	Tijdens stap 1 zijn er trainingen georganiseerd waar de ervaren jongere en oudere vrijwilligers alle benodigde informatie krijgen over het hele palet van internationaal vrijwilligerswerk, uitwisselingen van senioren en Europese Vrijwilligersdiensten. Tijdens stap 2 hebben de intergenerationele teams het promotiemateriaal uitgewerkt, waaruit een echt inspirerend boekje is voortgekomen. Dit boekje, 'Nobody Left Out!', beschrijft alle verschillende vormen van internationaal vrijwilligerswerk met foto's en samenvattingen van eindrapporten van vrijwilligers, die op hun beurt de individuele ervaringen en de groepservaringen uitdrukken. Tijdens stap 3, de laatste stap, komen de vrijwilligers (jongeren en senioren) vijf keer bij elkaar in Italië. Tijdens die ontmoetingen werd over persoonlijke ervaringen gesproken, en werd het boekje gepresenteerd als een communicatief werkinstrument voor plaatselijke overheden en organisaties die geïnteresseerd zijn in toekomstige internationale partnerschappen.
Niveau	+++ → Jongeren en senioren komen meerdere keren bijeen om internationaal vrijwilligerswerk te promoten. Ontmoeting staat min of meer centraal, maar alleen daarbij blijft het niet.

Project	Video van de Generaties ²⁷
Land	Duitsland
Inhoud	Dit project presenteert de diversiteit van authentieke levensstijlen van jongeren en ouderen en spreekt tegen de taboes, stereotypen en vooroordelen. De creatieve mediakunst heeft zich bewezen als een

²⁶ Idem, (27-5-2012).

²⁷ Idem, (27-5-2012).

	<p>“katalysator” in de samenhang met het dialoog tussen de generaties. Het project is een nationale competitie met een intergenerationele nadruk die sinds 1998 wordt gehouden, en wordt gefinancierd door het Duitse Bondsministerie van Familiezaken, Senioren, Vrouwen en Jeugd (BMFSFJ). Tot op heden zijn ongeveer vierduizend deelnemers met ongeveer duizend projecten betrokken. Daarvan is 40 procent door intergenerationele teams geproduceerd. De leeftijden van de deelnemers variëren van basisschoolleeftijd tot ver boven de 80 jaar. Video van de Generaties biedt een forum om de dialoog tussen jongeren en ouderen aan te moedigen. Pedagogisch is het de bedoeling van het project dat er gemeenschappelijke factoren boven komen, en dat het duidelijk wordt dat verschillen wederzijds erg waardevol kunnen zijn.</p>
Doel(en)	<p>De competitie is erop gericht om de zelfexpressie via media aan te moedigen, waarbij authenticiteit en kundigheid met media bij jong en oud worden bevorderd door deelnemers te inspireren de diversiteit van levensstijlen te vertalen, en zich tegen taboes, stereotypen en vooroordelen te laten verzetten.</p>
Werkwijze	<p>Het project richt zich tot de volgende groepen: Jongeren tot en met 25 jaar die dagelijks te maken hebben met leeftijd en leeftijdsgerelateerde zaken, en ouderen (50+). Samen vormen ze cross-generationale teams. Stap 1 is de productiefase. De wedstrijdcategorie ‘intergenerationeel’ en het vooruitzicht van een prijs motiveert jongeren en ouderen om samen aan projecten te werken. De meest gebruikte vormen die uit de projecten komen zijn getuigenisportretten en films met een biografische insteek. Stap 2 is de presentatie op een festival. De beste films van Video van de Generaties worden aan het grote publiek gepresenteerd op het jaarlijkse Nationale Videofestival. Ook de producties van de Duitse Prijs voor Jeugdvideo’s worden op het evenement getoond. De combinatie van beide prijzen en de vrije ruimte voor communicatie en uitwisseling bieden een extra platform voor een levendig intergenerationeel debat.</p>
Niveau	<p>+++ → Jong en oud maken met elkaar een film en werken daarin nauw samen.</p>